

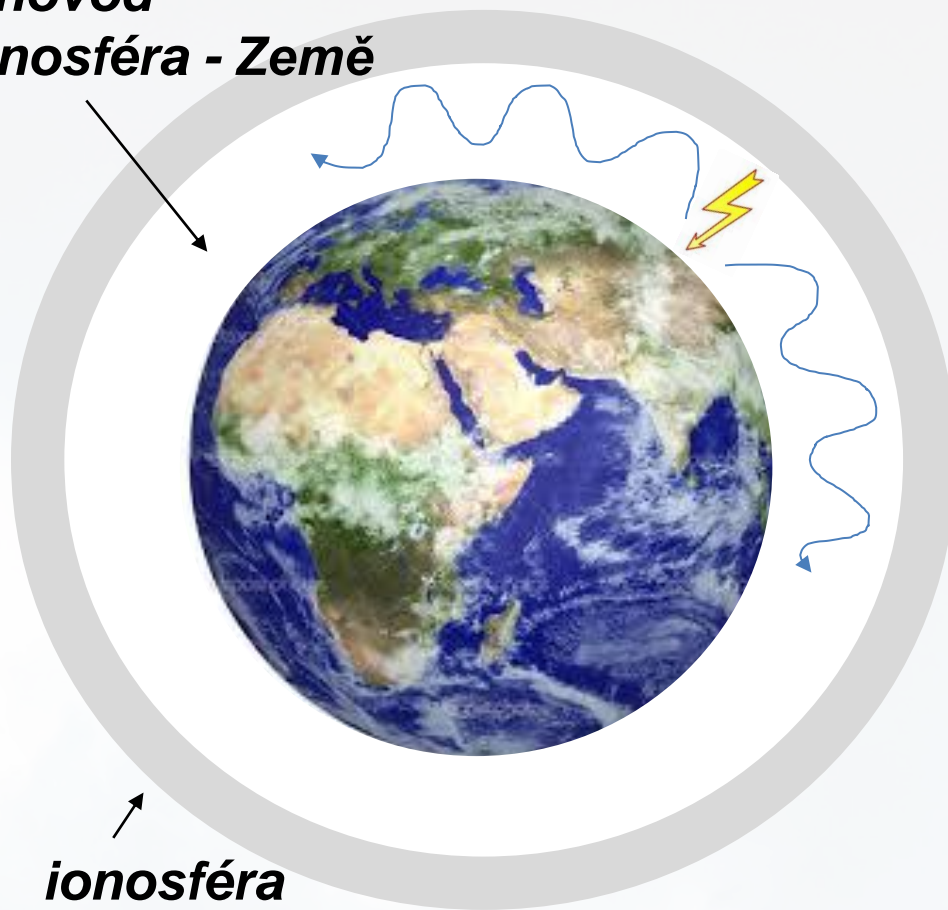
Plazma v okolí Země

Ondřej Santolík

Vlny vyzařované bleskovými výboji

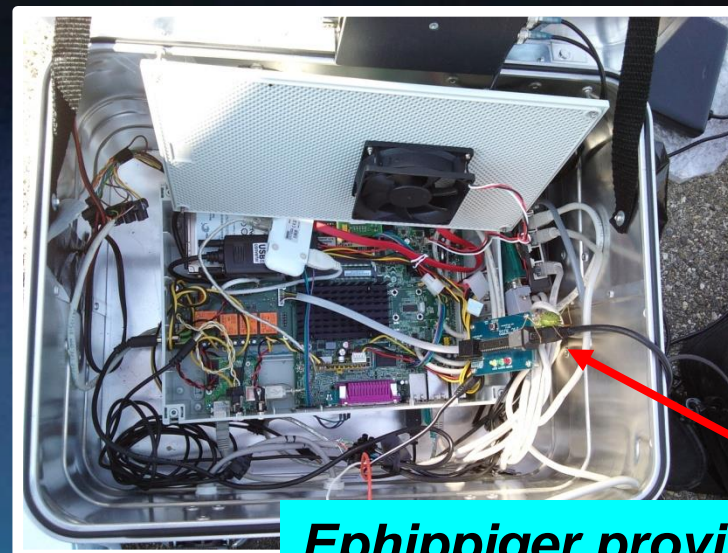
*vlnovod
ionosféra - Země*

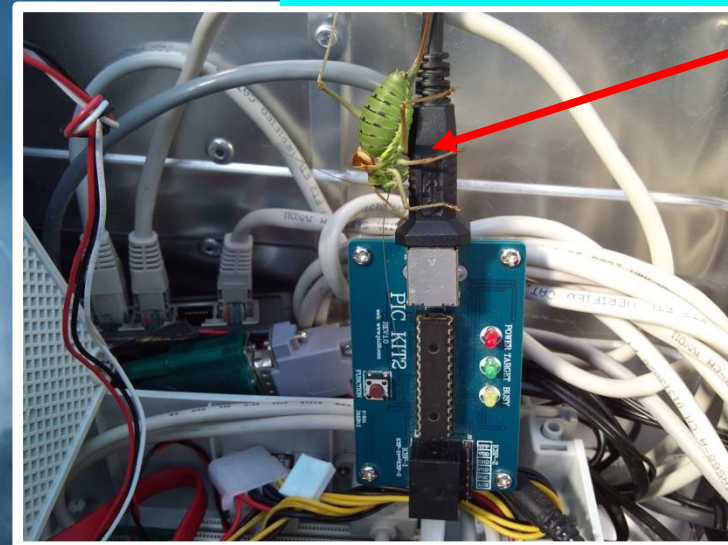
ionosféra

Pozemní měření blízkých blesků

LSBB Rustrel, Jižní Francie

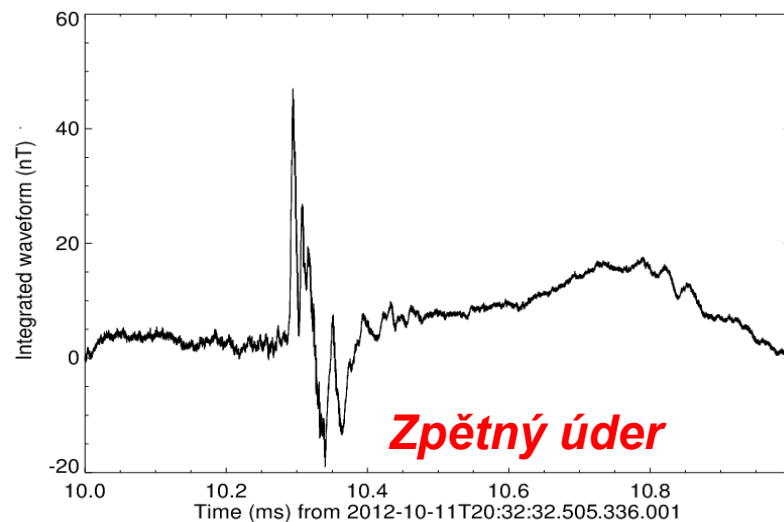
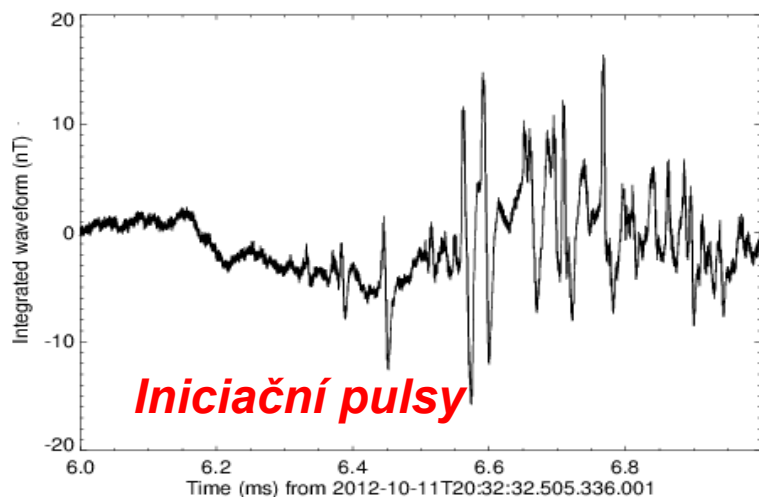

Ephippiger provincialis

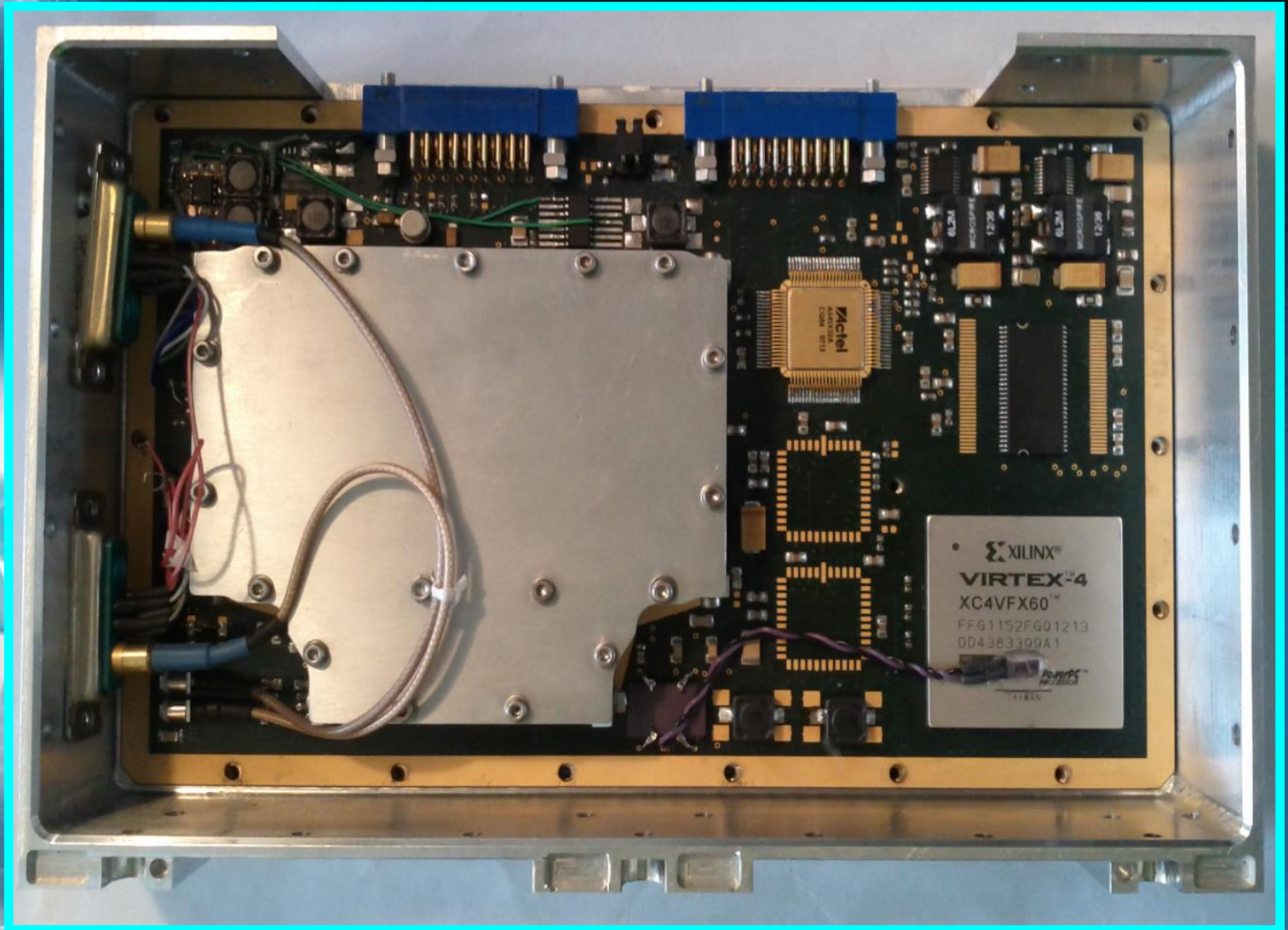

Pozemní měření blízkých blesků LSBB Rustrel, Jižní Francie

Záznam z hf analyzátoru
(velikost horizontální složky magnetické indukce)

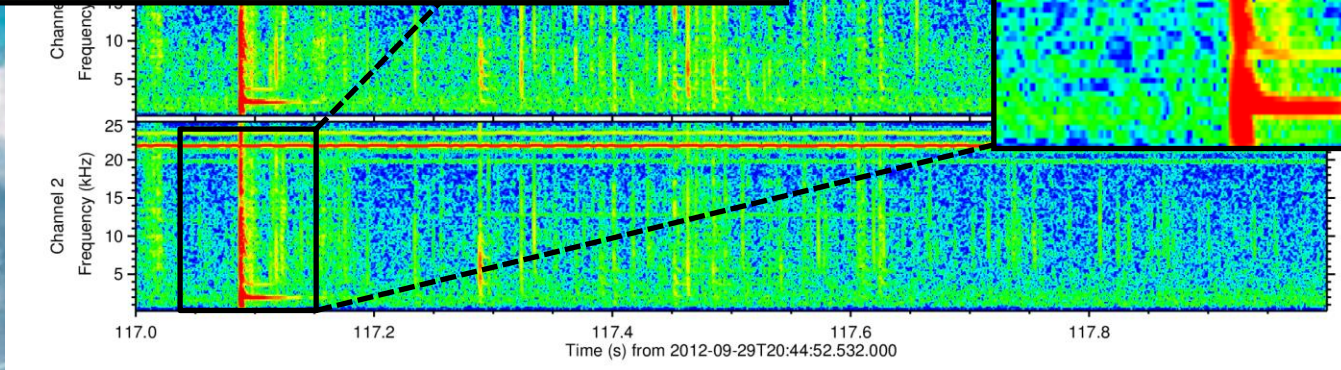
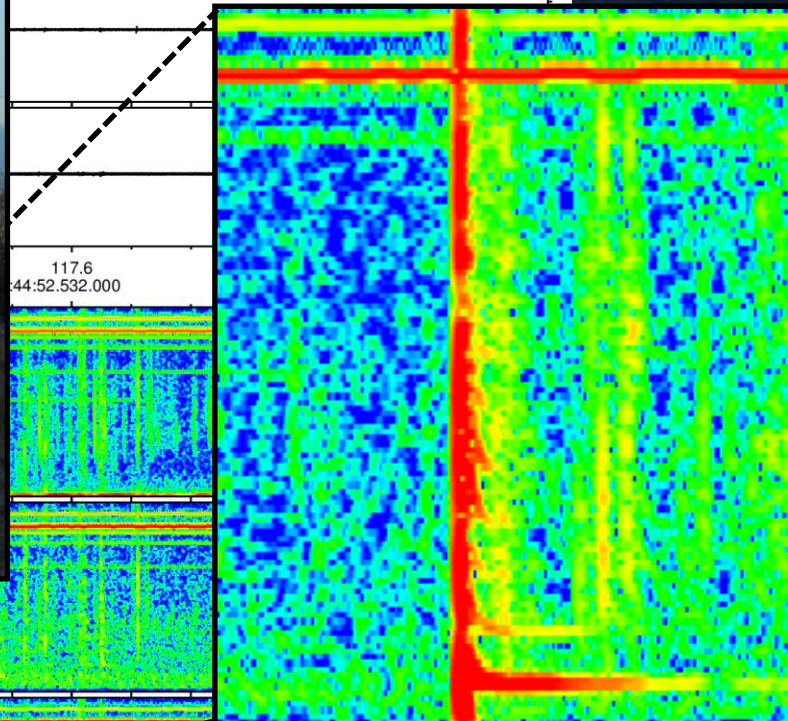

IME-HF prototyp

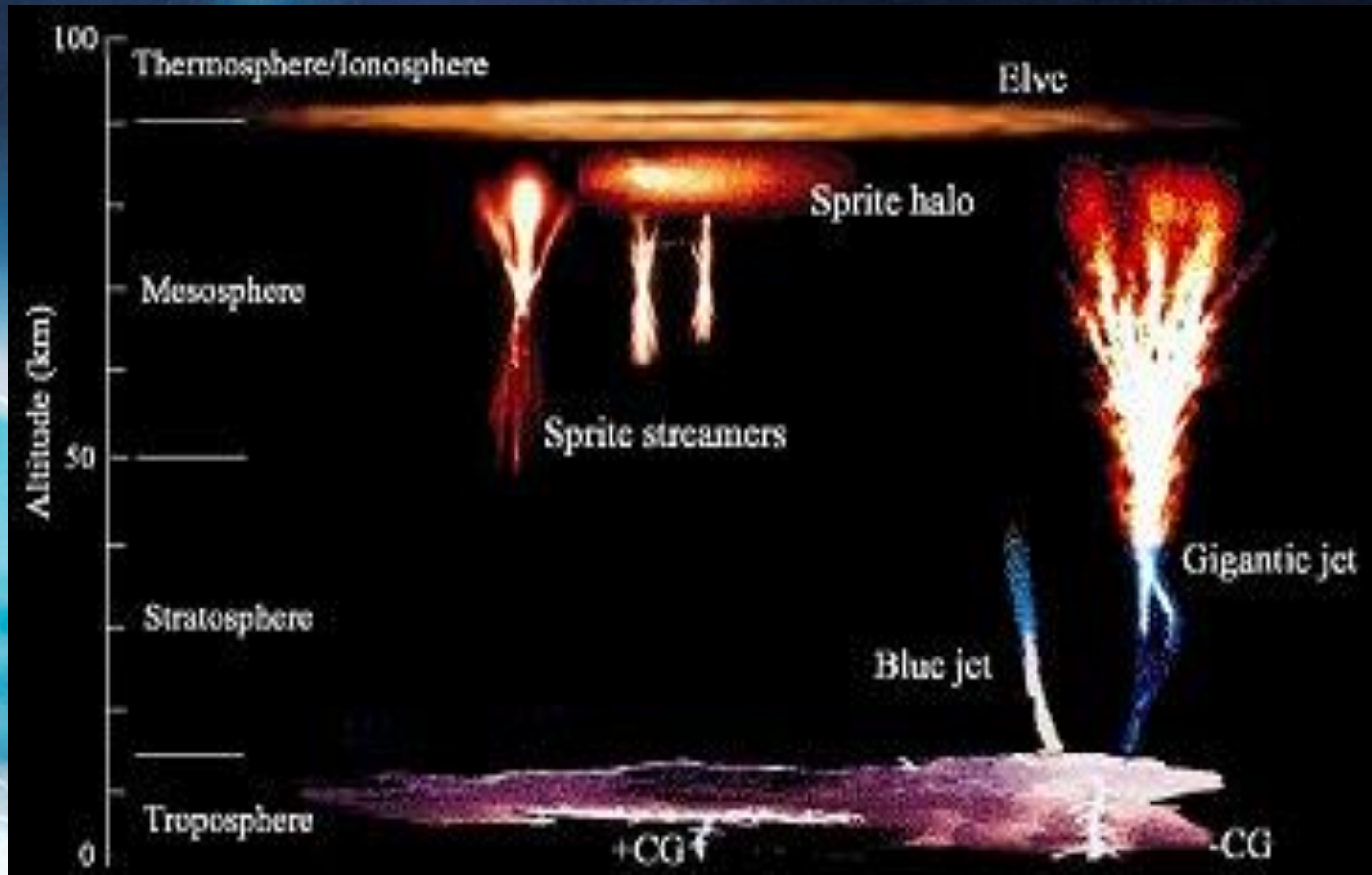

Pozemní měření vzdálených blesků

LSBB Rustrel, Jižní Francie

TLE - Transient luminous events - výboje v horní atmosféře

- červení skřítki
- elfové
- modré výtrysky
- obří výtrysky
- haló

Transient luminous events – výboje v horní atmosféře

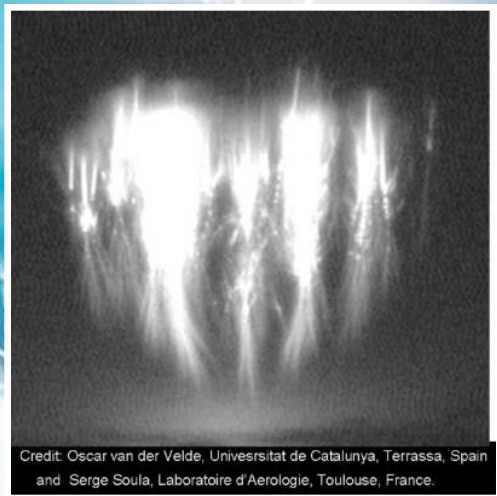
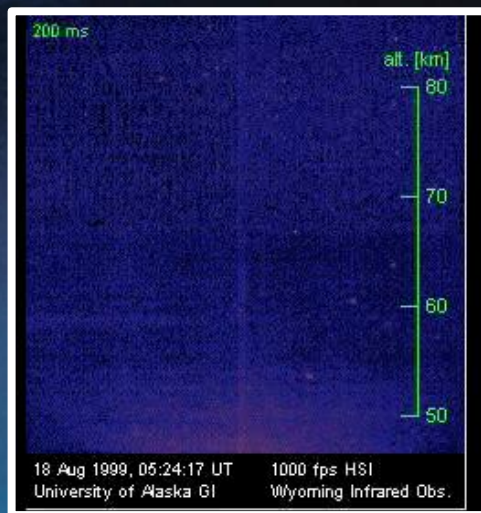
- *existenci krátkých záblesků na rozsáhlými bouřkovými oblastmi předpověděl už v roce 1920 skotský fyzik C. T. R. Wilson*
- *červené či modré záblesky byly pozorovány piloty letadel, ale nikdo jim nepřikládal většího významu*
- *poprvé byly náhodně zaznamenány v roce 1988 při testování aurorální kamery v minnesotské prérii*
- *byly zaznamenány rovněž astronauty na ISS*
- *na podzimním kongresu AGU v roce 1990 byla existence výbojů v horní atmosféře poprvé presentována*
- *od devadesátých let začíná intenzivní výzkum těchto jevů*

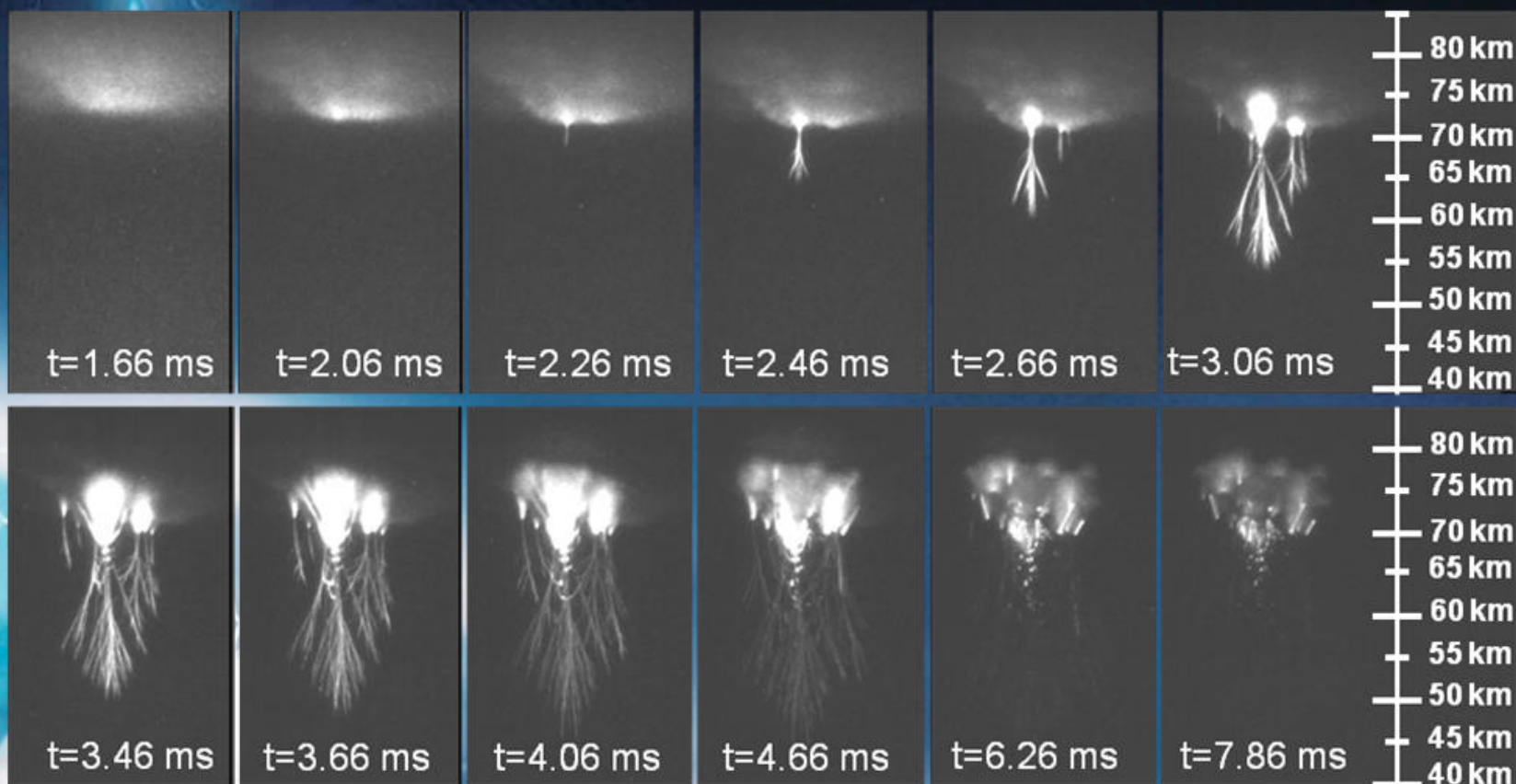
Skřítkové neboli přízraky (sprites)

- ***mohutné sloupce červeného nebo modrého světla***
- ***začínají ve výšce přibližně 50 km***
- ***obvykle mají výšku kolem 30 km***
- ***trvají několik milisekund***
- ***nejmenší skřítkci s jednoduchou strukturou - C (column) sprite***
- ***větší vypadající jako mrkev s natí - carrot sprite***
- ***obrovské medúzovité přízraky začínající ve výšce 30 - 40 km a dosahující až do výšky 90 km – jellyfish sprite***
- ***červeně září atomární kyslík (630nm) nebo vodík (656nm), modře září molekulární dusík (423 a 427nm)***
- ***skřítkové se vyskytují současně s CG+ výbojem, ojediněle byly pozorovány i sprity nad CG- výbojem***

Skřítci různých typů

Vývoj skřítky typu mrkev

natočeno vysokorychlostní kamerou v roce 2006 v Arizoně

Elfové – elves

(emissions of light and very low frequency perturbations from electromagnetically pulsed sources)

- *jsou způsobeny velmi silným elektromagnetickým pulsem spojeným s některými bleskovými výboji*
- *byly poprvé pozorovány v roce 1990 z paluby raketoplánu jako krátkodobé zvýšení jasů světelného záření atmosféry (airglow)*
- *mají tvar prstence se středem nad bleskovým kanálem mrak-země*
- *vyskytují se v úzkém rozmezí výšek 85 – 95 km, prstenec se rychle rozšiřuje až do vzdálenosti stovek km*
- *celý jev trvá jen jednotky mikrosekund*
- *je pouhým okem obtížně pozorovatelný*

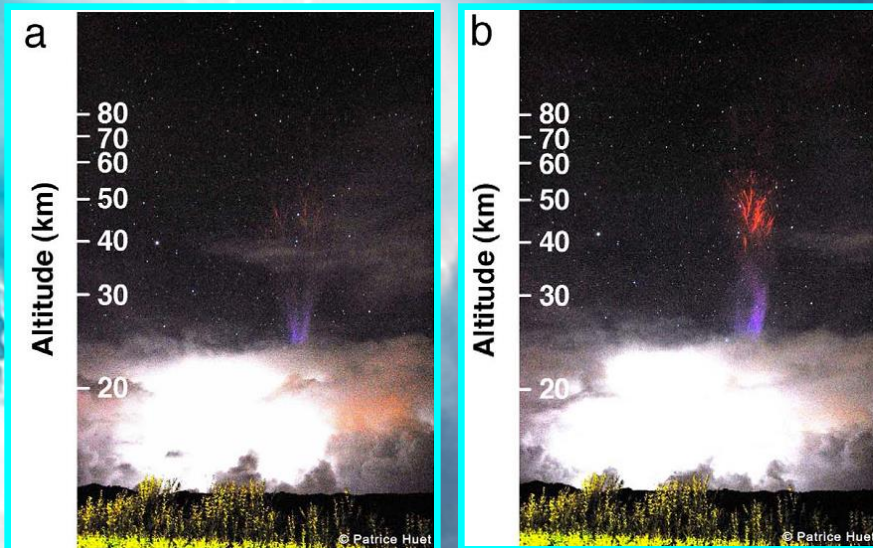
Modré výtrysky – blue jets

- objevují se v horní vrstvě bouřkového mraku ve výškách kolem 15 kilometrů a míří do výšky 45 až 50 kilometrů
- poprvé zaznamenány při průletu průzkumného letadla NASA nad Aljaškou v roce 1994
- pravděpodobně nejsou svázány s výbojem mrak - země
- jsou často spojeny s intenzivními bouřkami, tornády a kroupami
- jsou viditelné pouhým okem ze Země

Obří výtrysky – gigantic jets

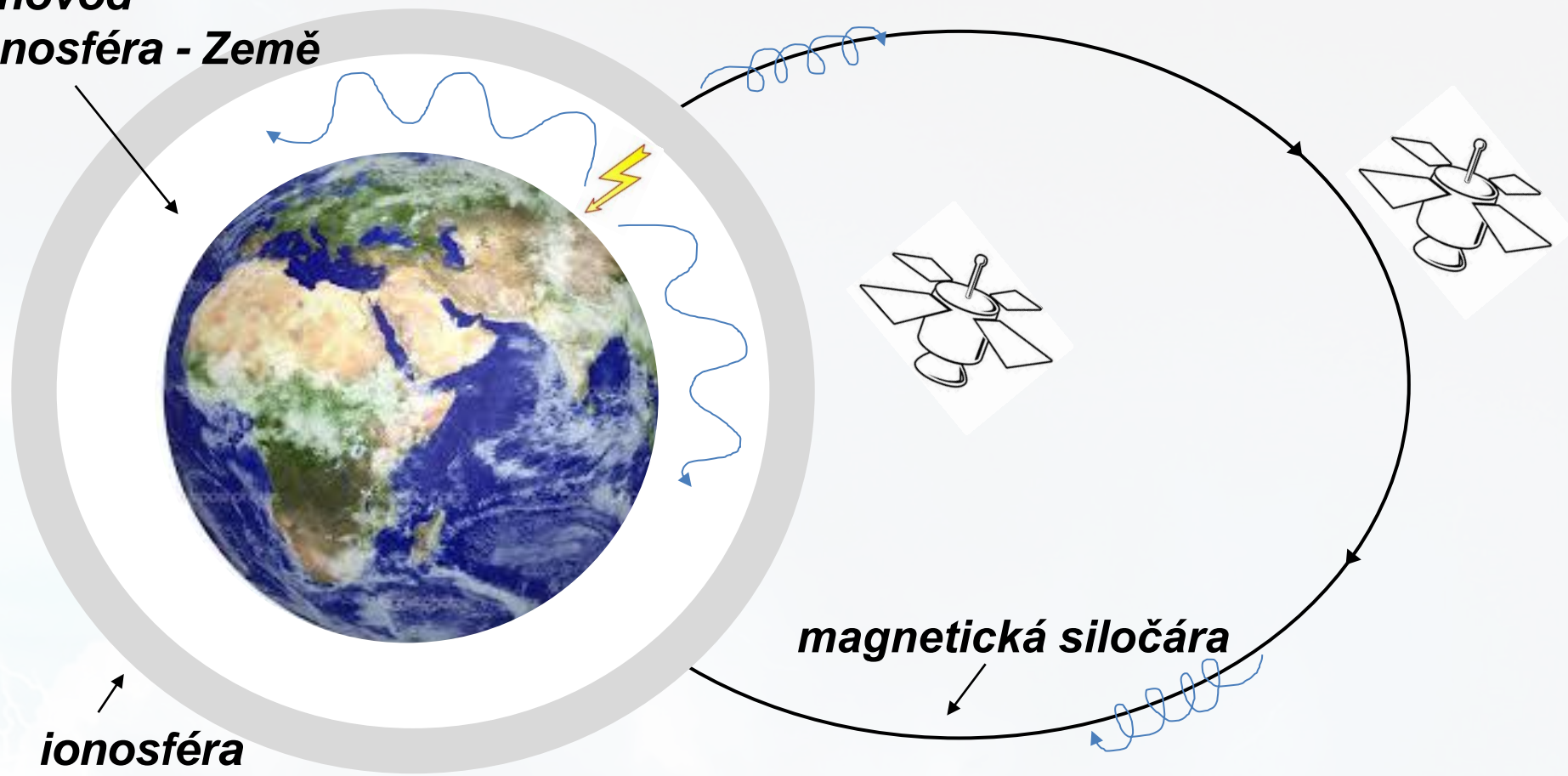
- objevují se v horní vrstvě bouřkového mraku a míří do výšky 70 až 90 kilometrů
- pravděpodobně nejsou svázány s výbojem mrak - země
- jsou vzácně pozorované ve srovnání s ostatními TLE
- vycházejí ze záporně nabitého vršku mraku
- jsou doprovázeny značnou svítivostí mraku

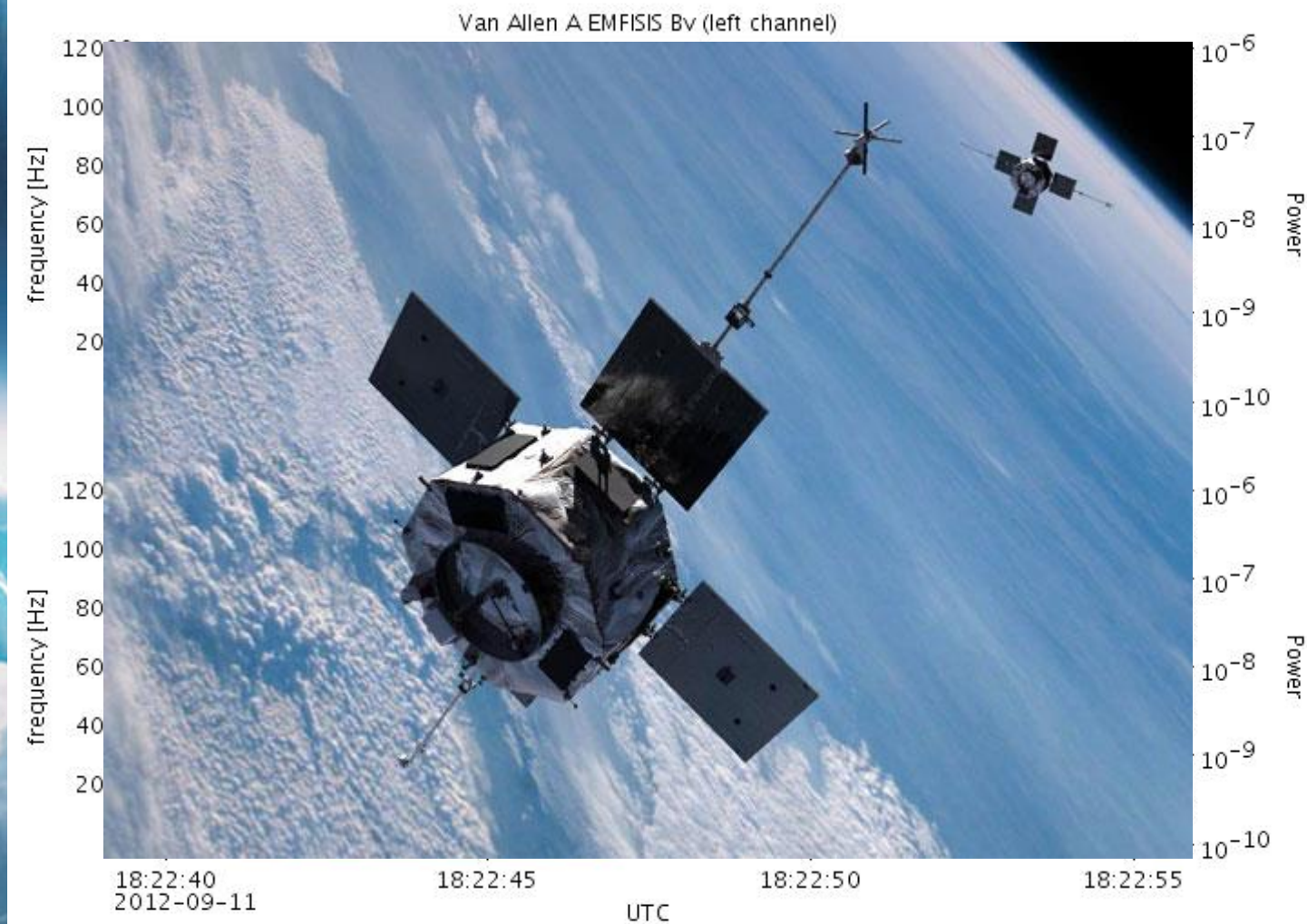
Obří výtrysky zaznamenané v roce 2011 15 minut před bouřkou na ostrově Reunion

Vlny vyzařované bleskovými výboji

vlnovod
ionosféra - Země

Řada hvizdů zaznamenaná družicemi Van Allen Probes

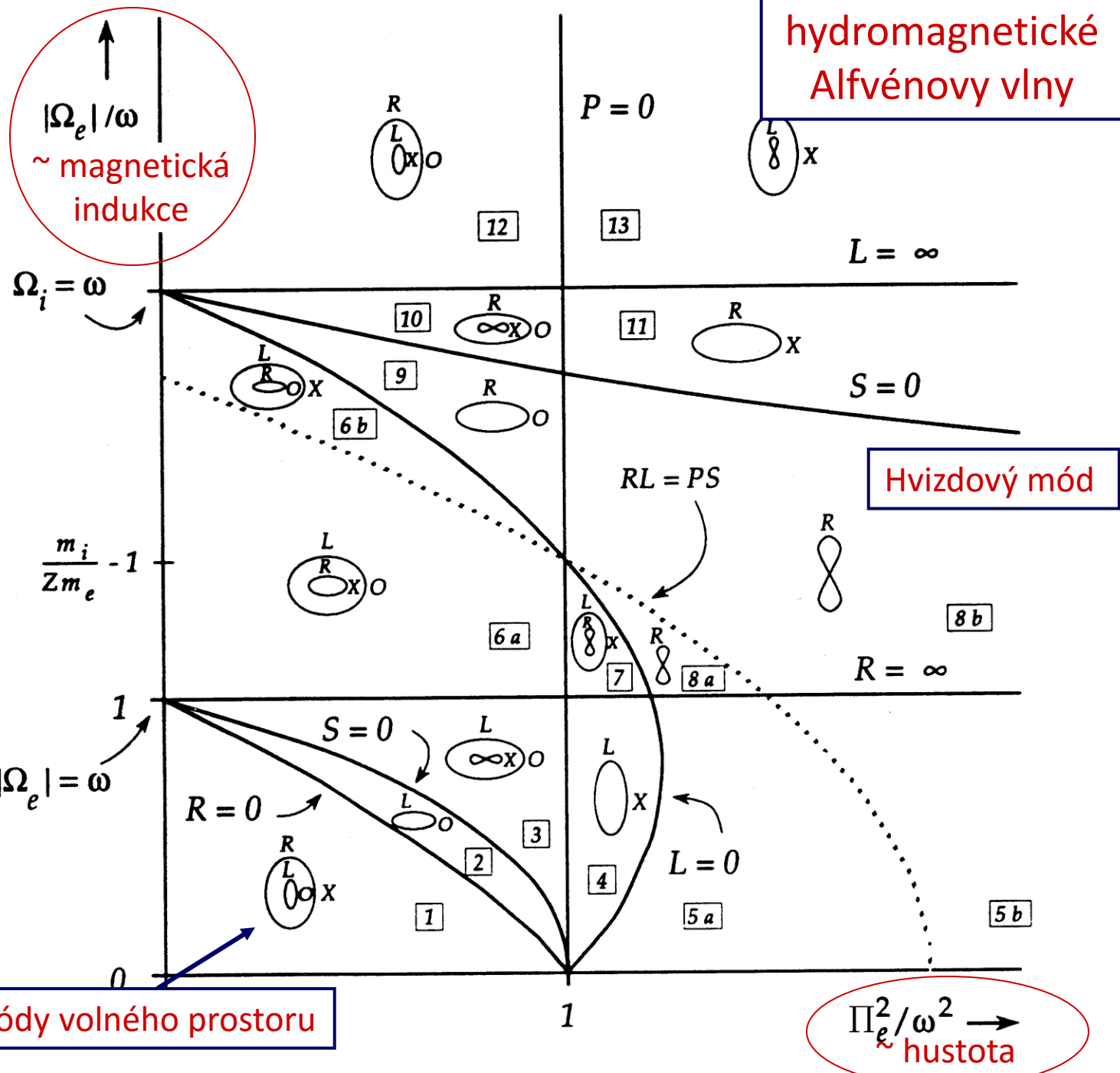

CMA diagram

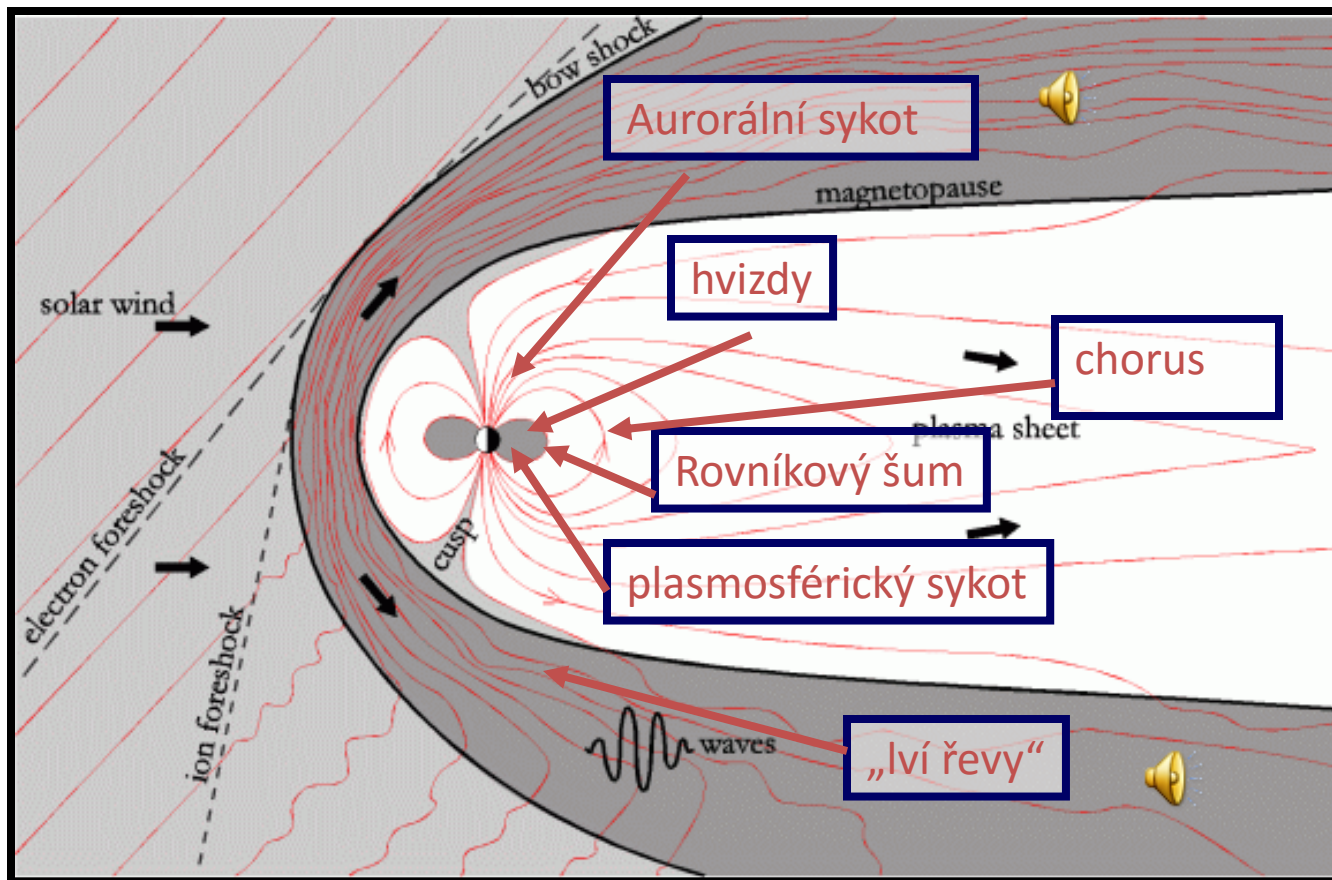
(Clemmow, Mullaly, 1955, and Allis 1959)

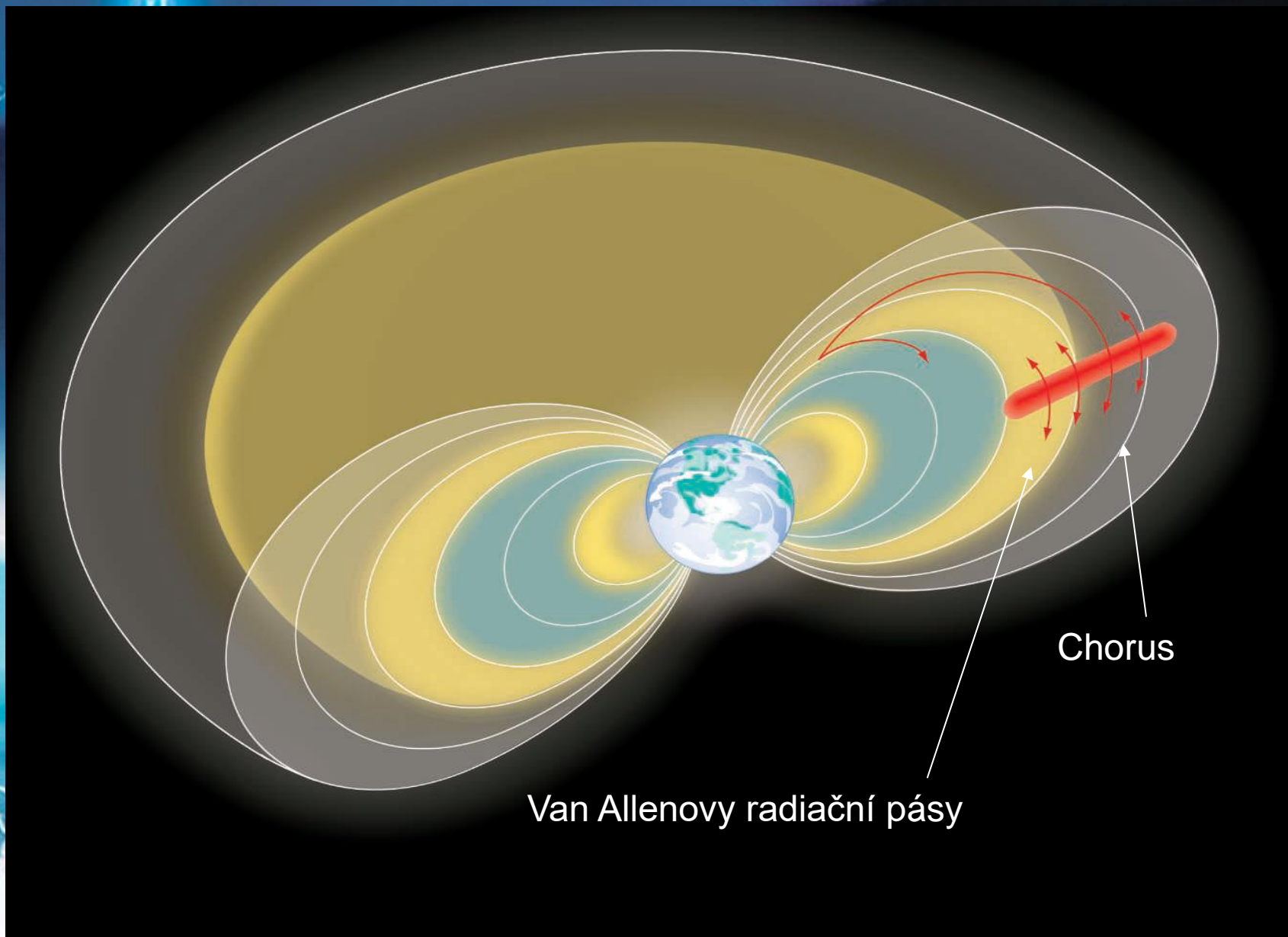
Ingredience:

- Maxwellovy rovnice
- Pohybová rovnice bezsrážkového studeného plazmatu
- Lineární teorie
- Homogenní prostředí

Příklady vln hvizdového módu v okolí Země

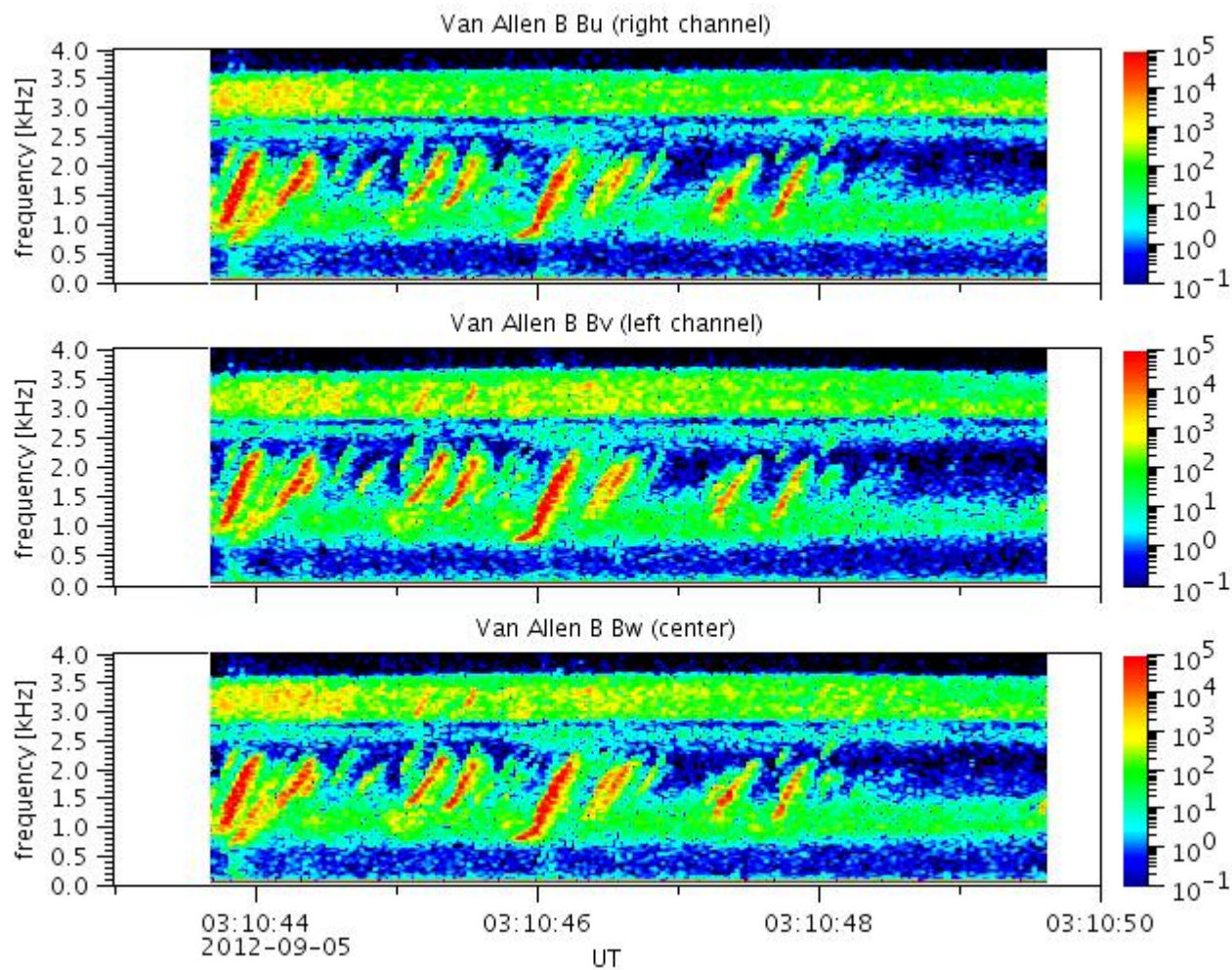

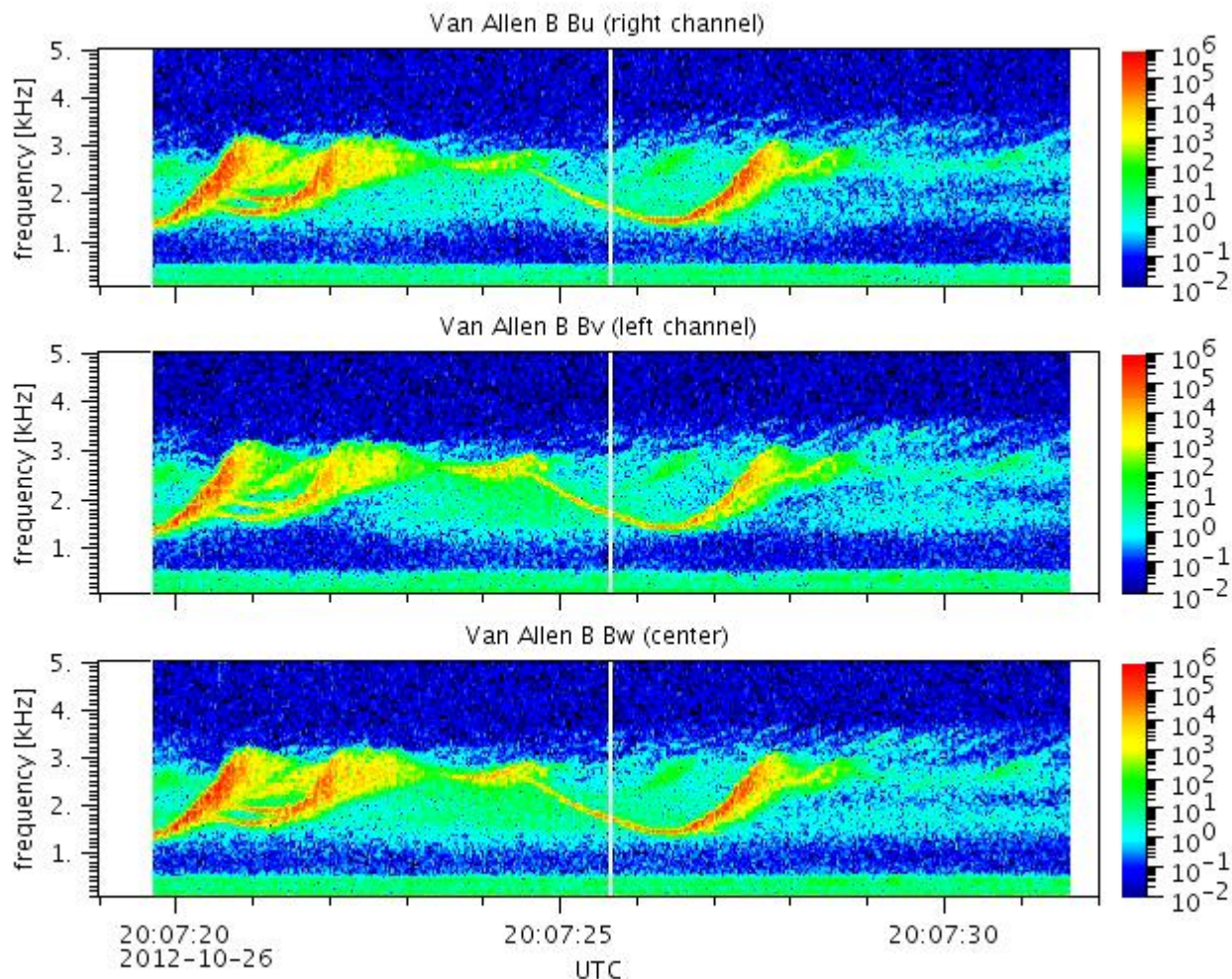
Van Allenovy radiační pásy

Chorus

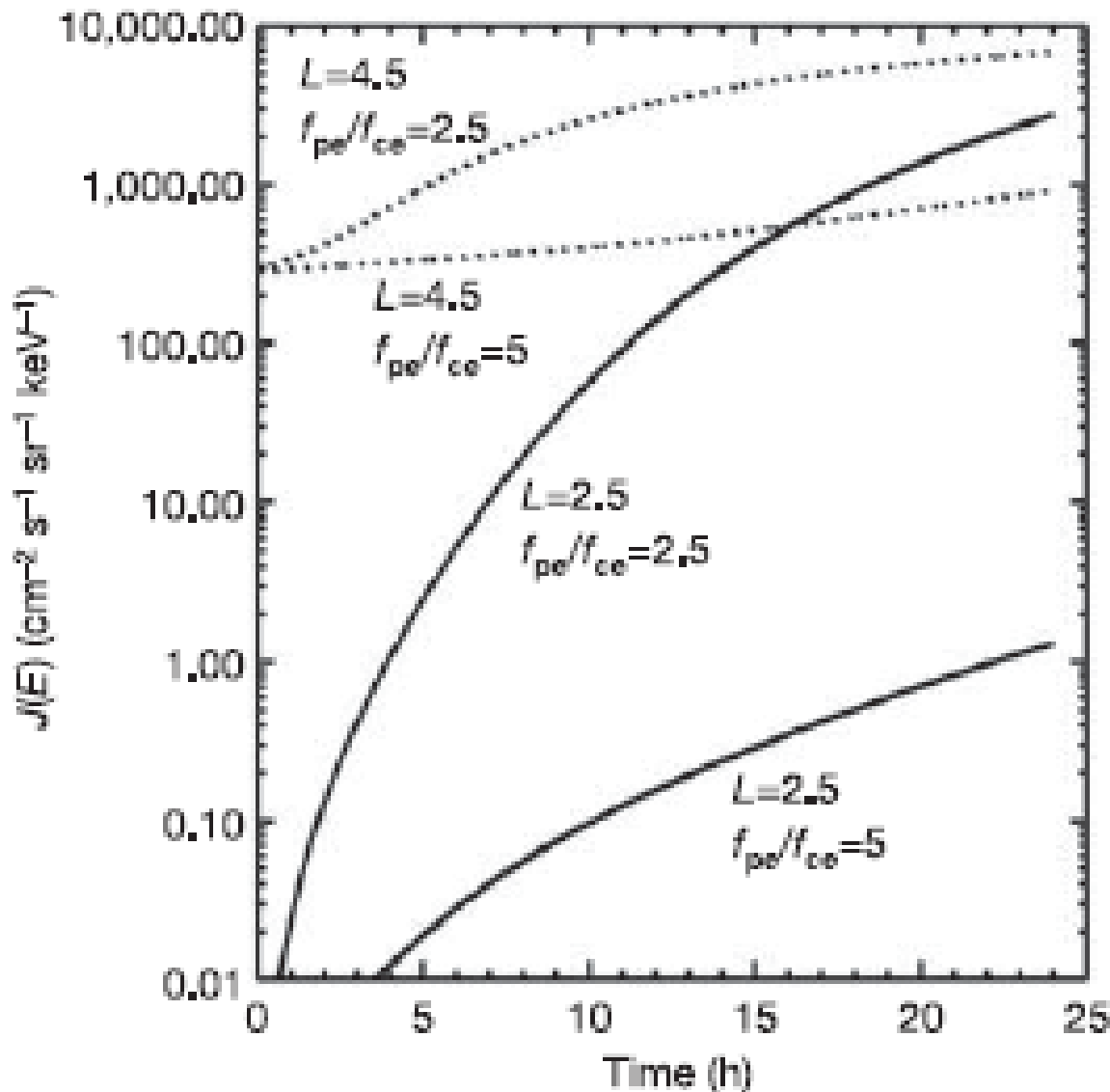
Chorus zaznamenaný družicemi Van Allen Probes

Chorus zaznamenaný družicemi Van Allen Probes

Simulace relativistických elektronů (1 MeV) Urychlených vlnami typu chorus

Geomagnetické
bouře:

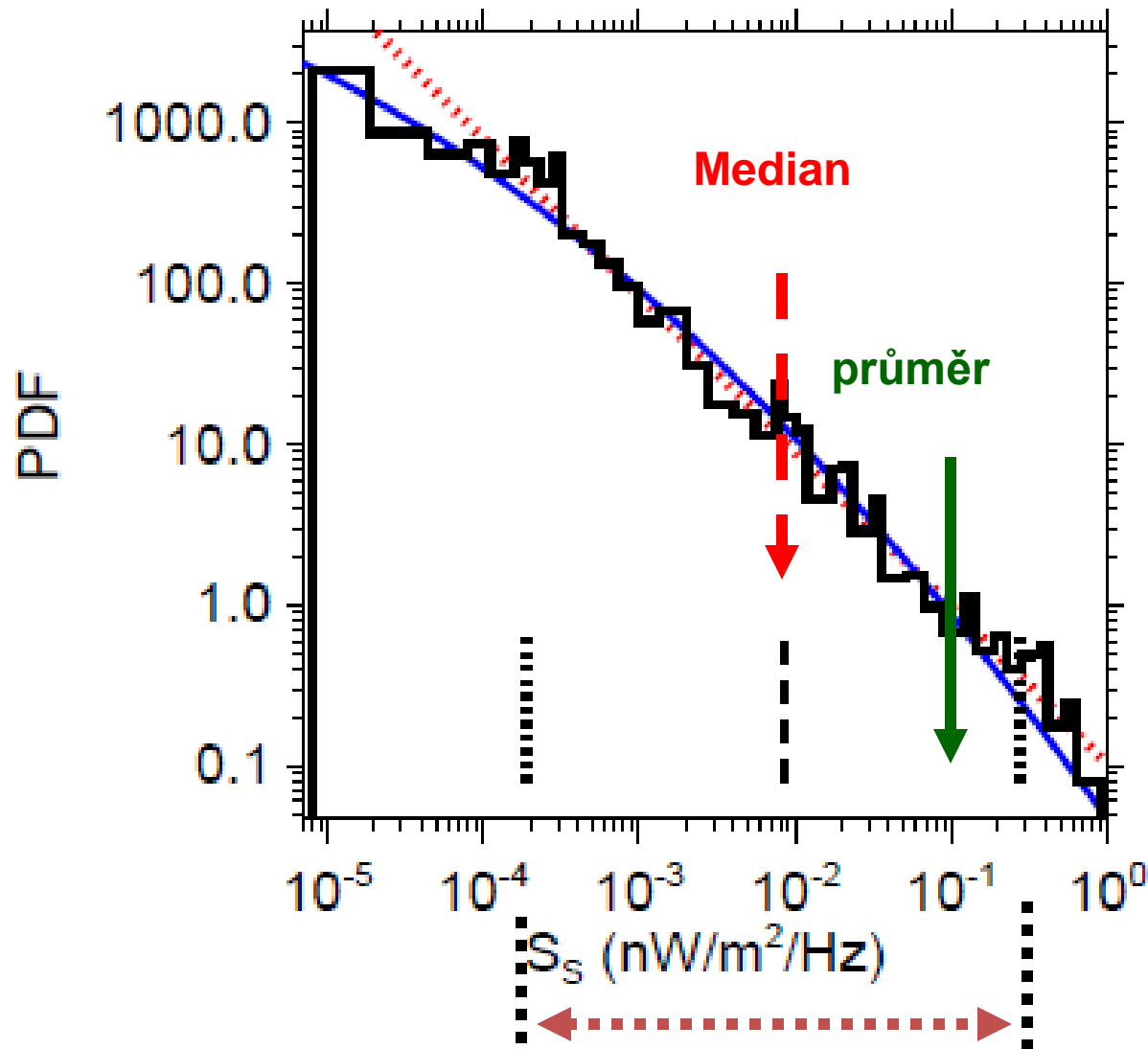
29 říjen –
4 listopad 2003

Min Dst = -400 nT
Max Kp $\sim$ 9

(Horne et al., Nature,
2005)

Přehled pozorování emisí typu chorus na družici POLAR

59 orbitů, 1. dubna 1996 – 15. září 1997

Nese chorus dostatečnou energii pro uručení elektronů ve vnějším Van Allenově radičním pásu na relativistické energie?

~4% pozorovaného Poyntingova toku choru urychlí elektrony na 1 MeV za 1 den.

Variabilita Poyntingova toku

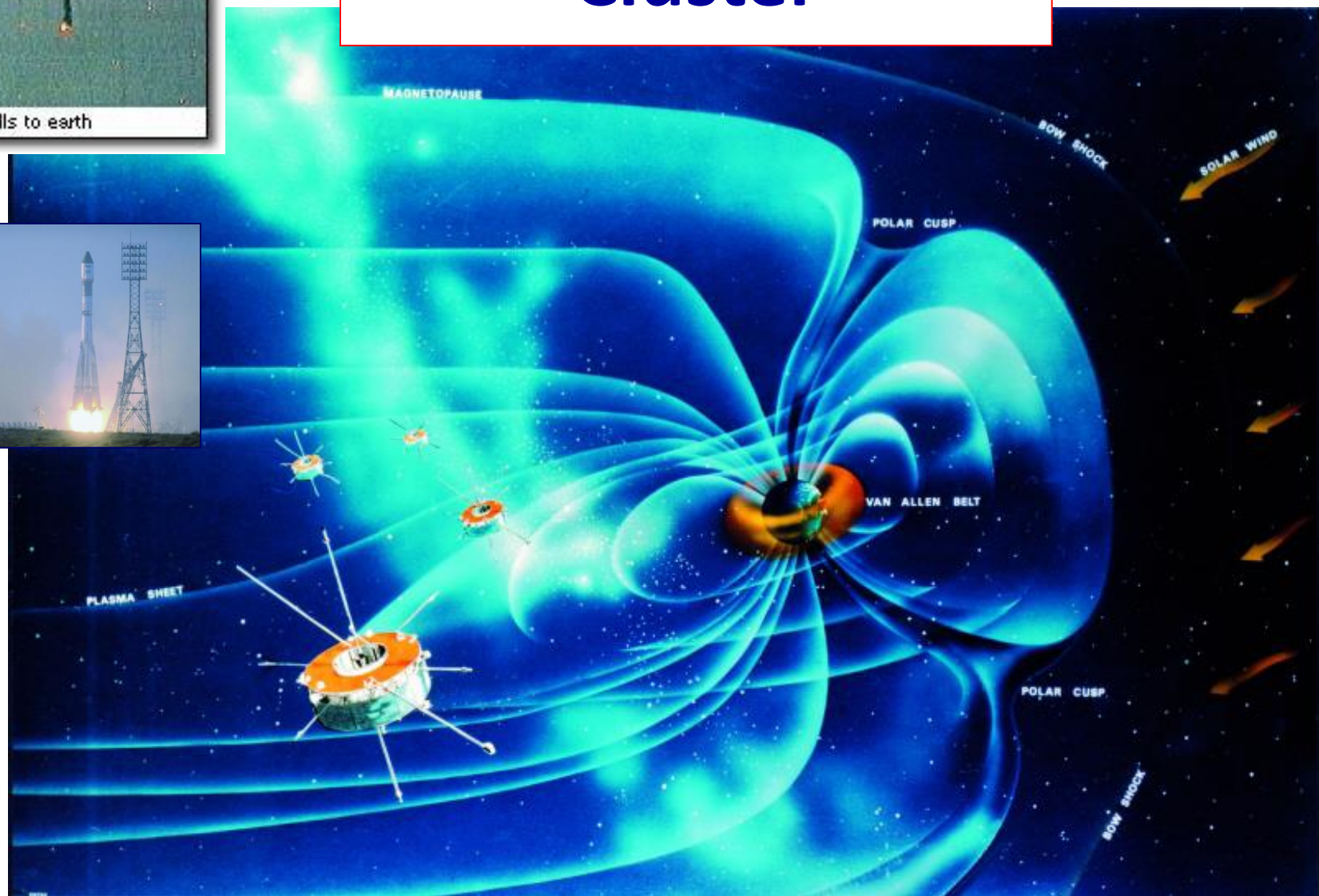
Cluster

1996

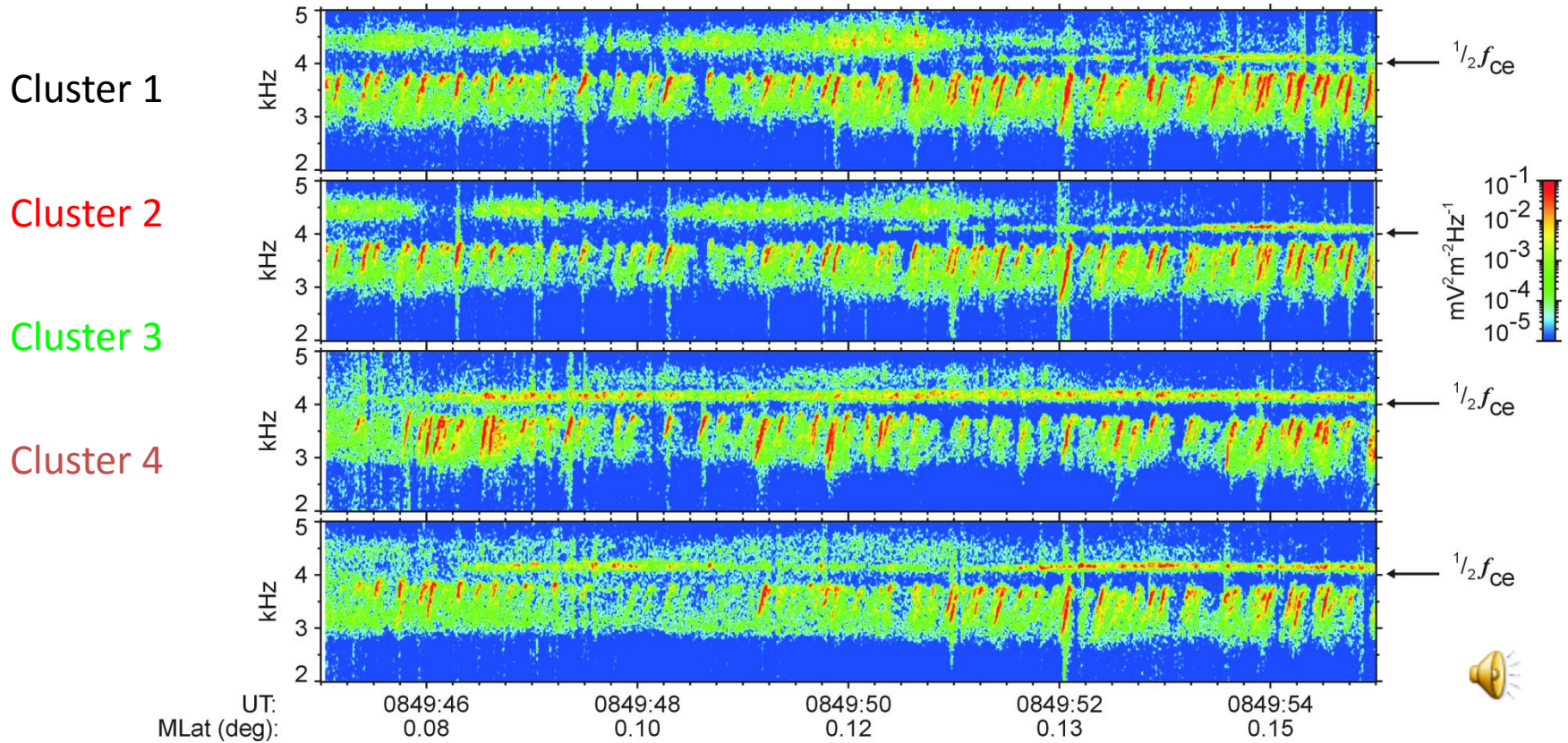

2000

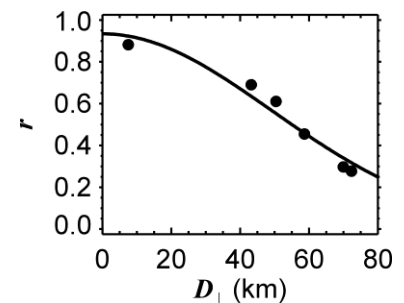

Podrobné spectrogramy 18. dubna 2002

**KORELAČNÍ
KOEFIČIENT**

S/C	$D_{\parallel}$	$D_{\perp}$	r
1-2	187 km	7 km	0.88
1-3	258 km	72 km	0.28
1-4	110 km	50 km	0.61
2-3	70 km	69 km	0.30
2-4	-77 km	43 km	0.69
3-4	-148 km	58 km	0.45

Resonance

Two pairs of spacecraft will be launched in an “magneto-synchronous” orbit.

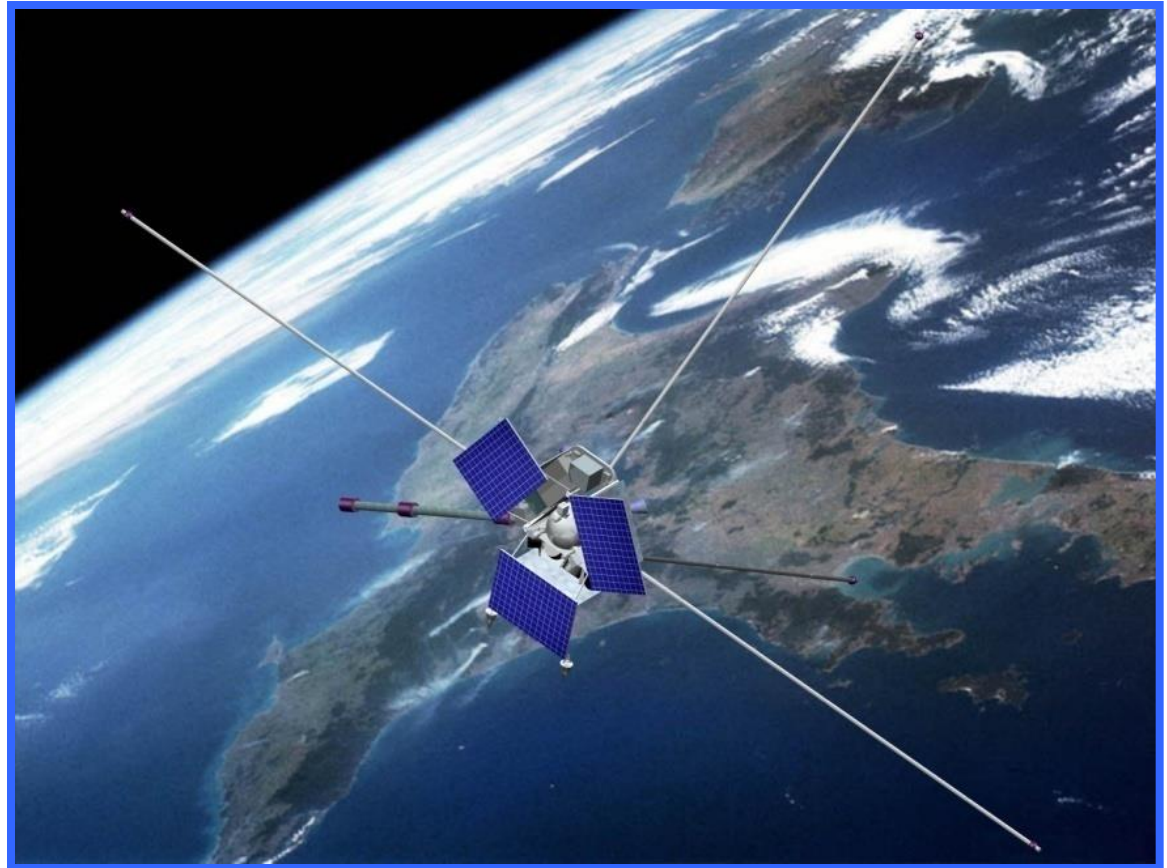
Orbital parameters:

$$T = 8 \text{ h}$$

$$h_{\text{ap}} = 28\,000 \text{ km}$$

$$h_{\text{per}} = 500 \text{ km}$$

$$i = 63.4^\circ$$

Mechanical design

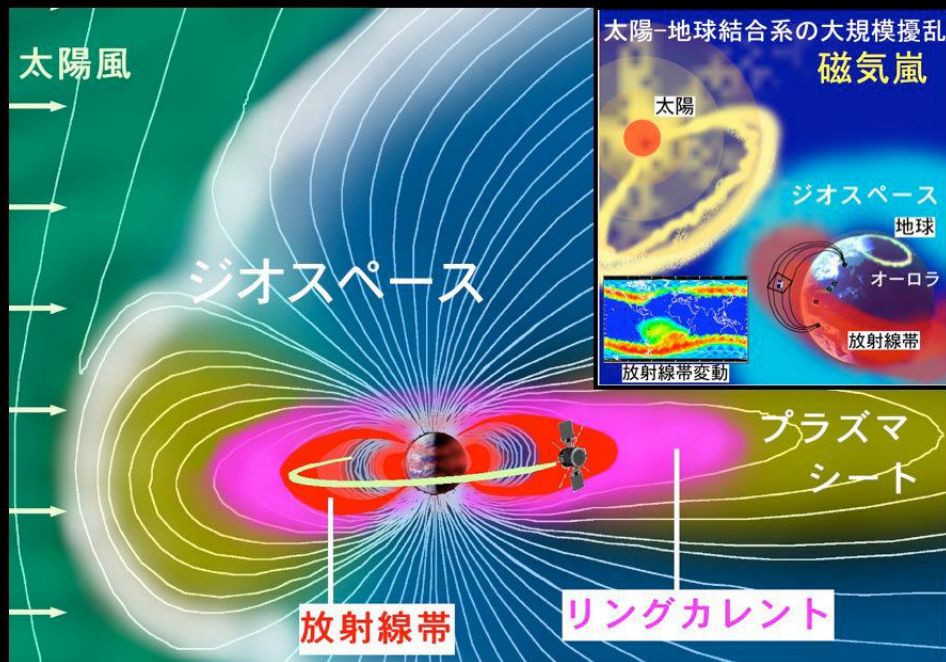

*Engineering
model*

ジオスペースにおける最高エネルギー粒子の生成過程に迫る！ ～ 宇宙嵐は相対論的粒子をどのようにつくるのか？ ～

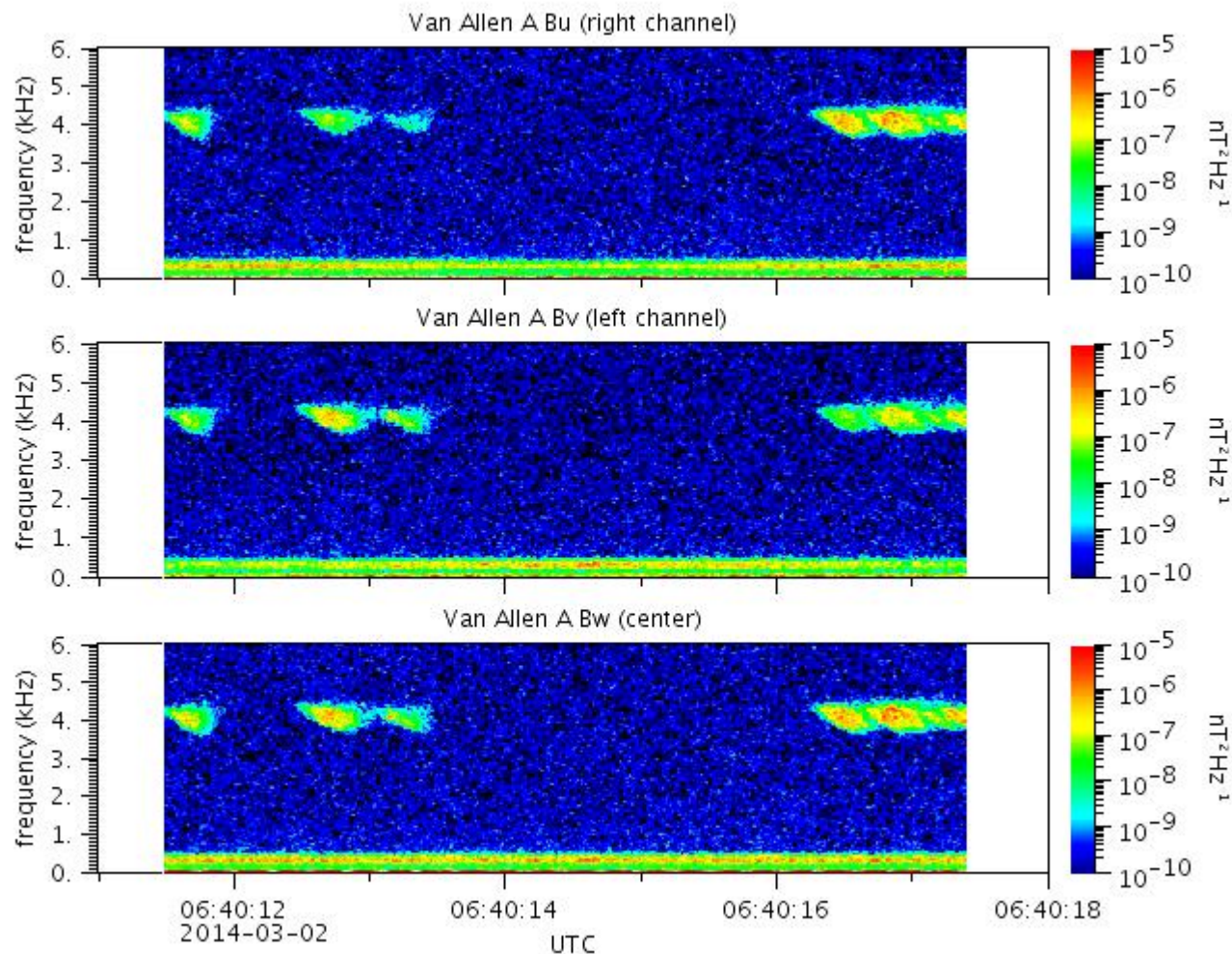
- 意義
- ・ 地球磁気圏における相対論的粒子の加速過程の直接観測
  - ・ ジオスペース（地球近傍宇宙空間）環境変動メカニズムの探究
  - ・ 強放射線帯下における小型衛星によるプラズマ計測の技術開発

内部磁気圏赤道面において粒子・電磁場・波動の総合観測を実現し、地上観測網・数値モデリングとの連携を活かして宇宙嵐時のジオスペース変動の物理機構を探る

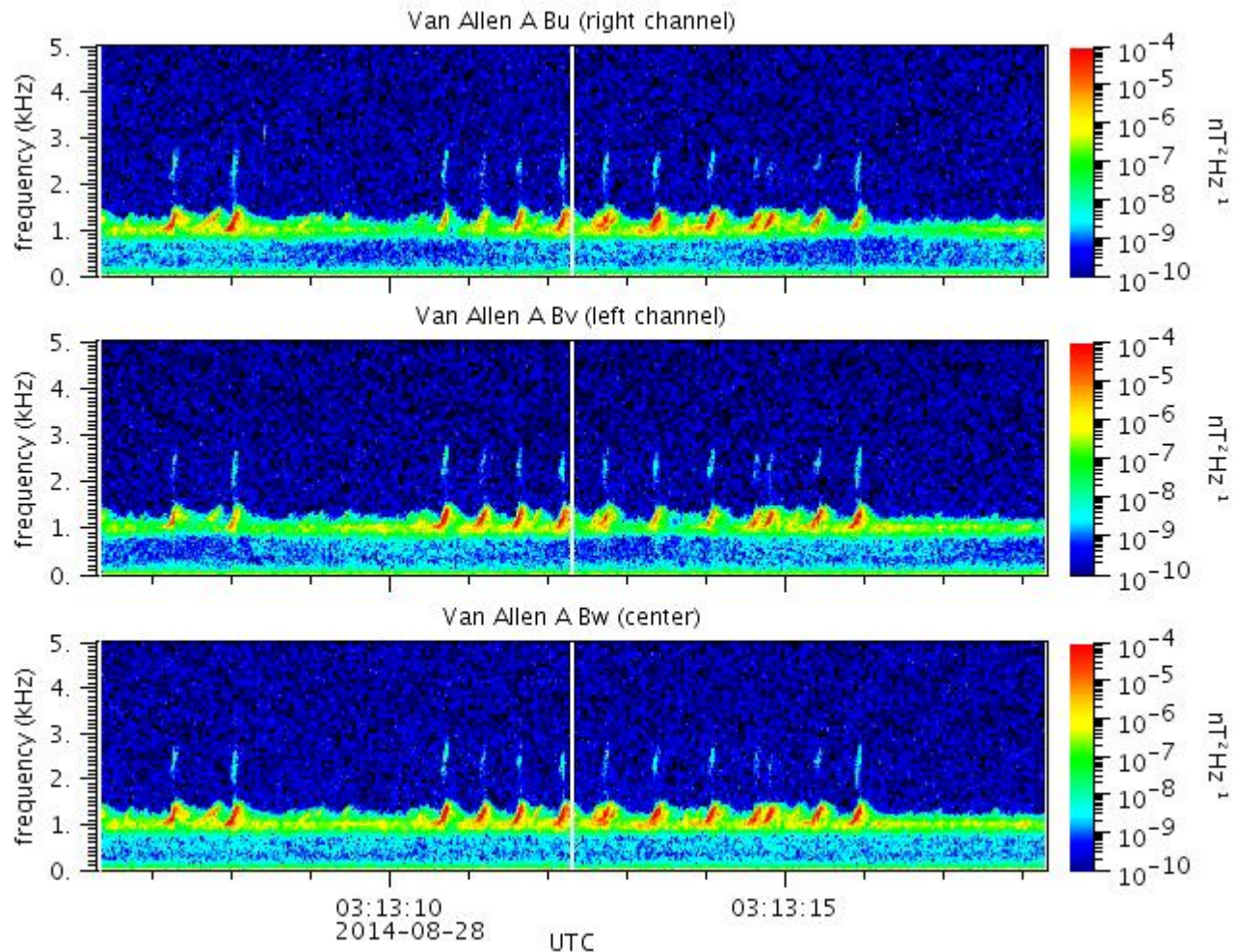

- ・ 打ち上げ時期：2011年頃（太陽活動極大期）
- ・ 遠地点： $\sim 6.6R_e$ ， 近地点： $\geq 250\text{km}$
- ・ 軌道傾斜角：10度以下（赤道面）
- ・ スピン衛星（スピン軸：太陽方向）
- ・ 搭載機器
  - DC/AC磁場・電場計測器
（磁場 DC-20kHz， 電場 DC-5MHz）
  - 熱的・低・中・高エネルギーイオン質量分析器（1eV-1 MeV）
  - 低・中・高・超高エネルギー電子計測器（10eV-20MeV）

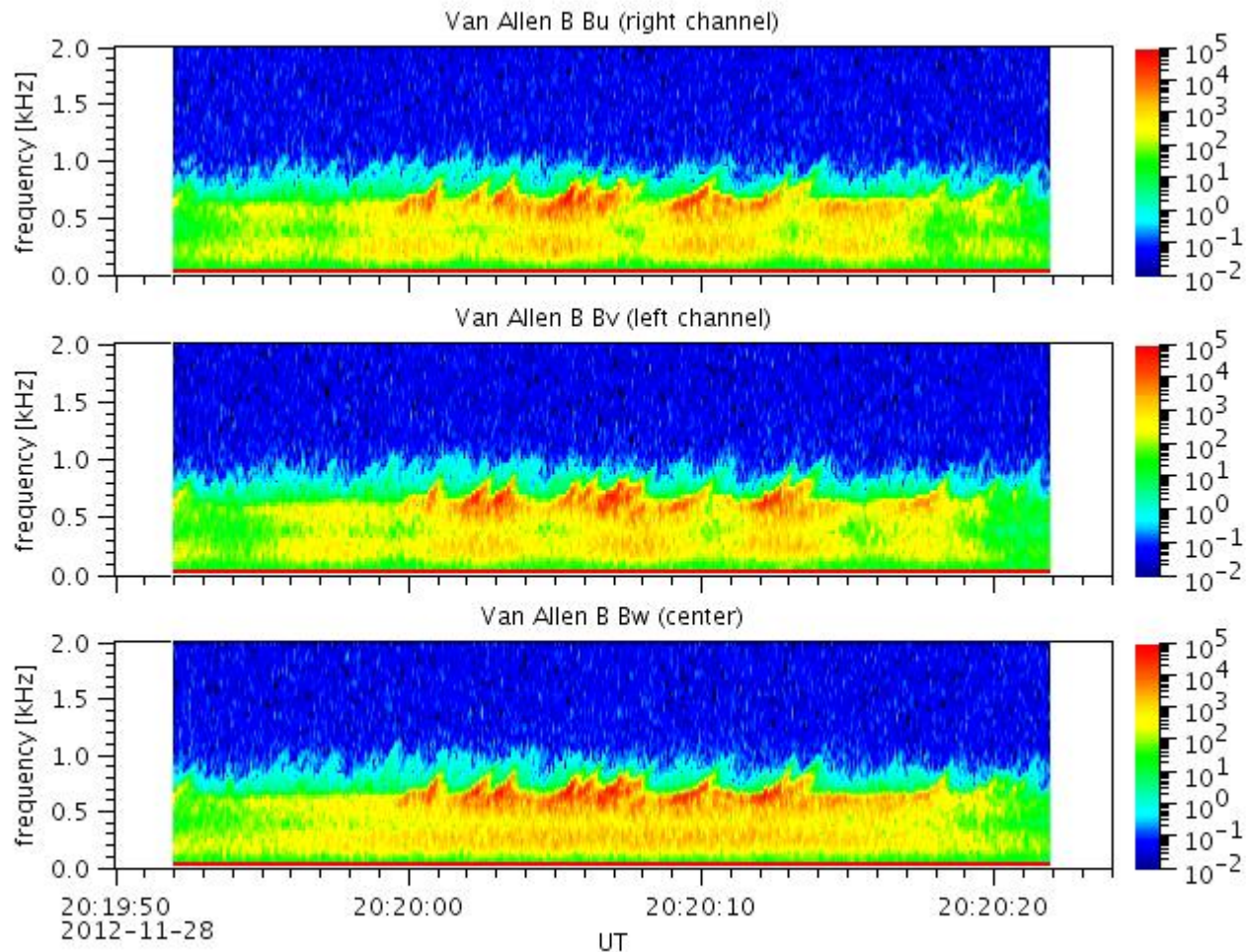
Chorus zaznamenaný družicemi Van Allen Probes

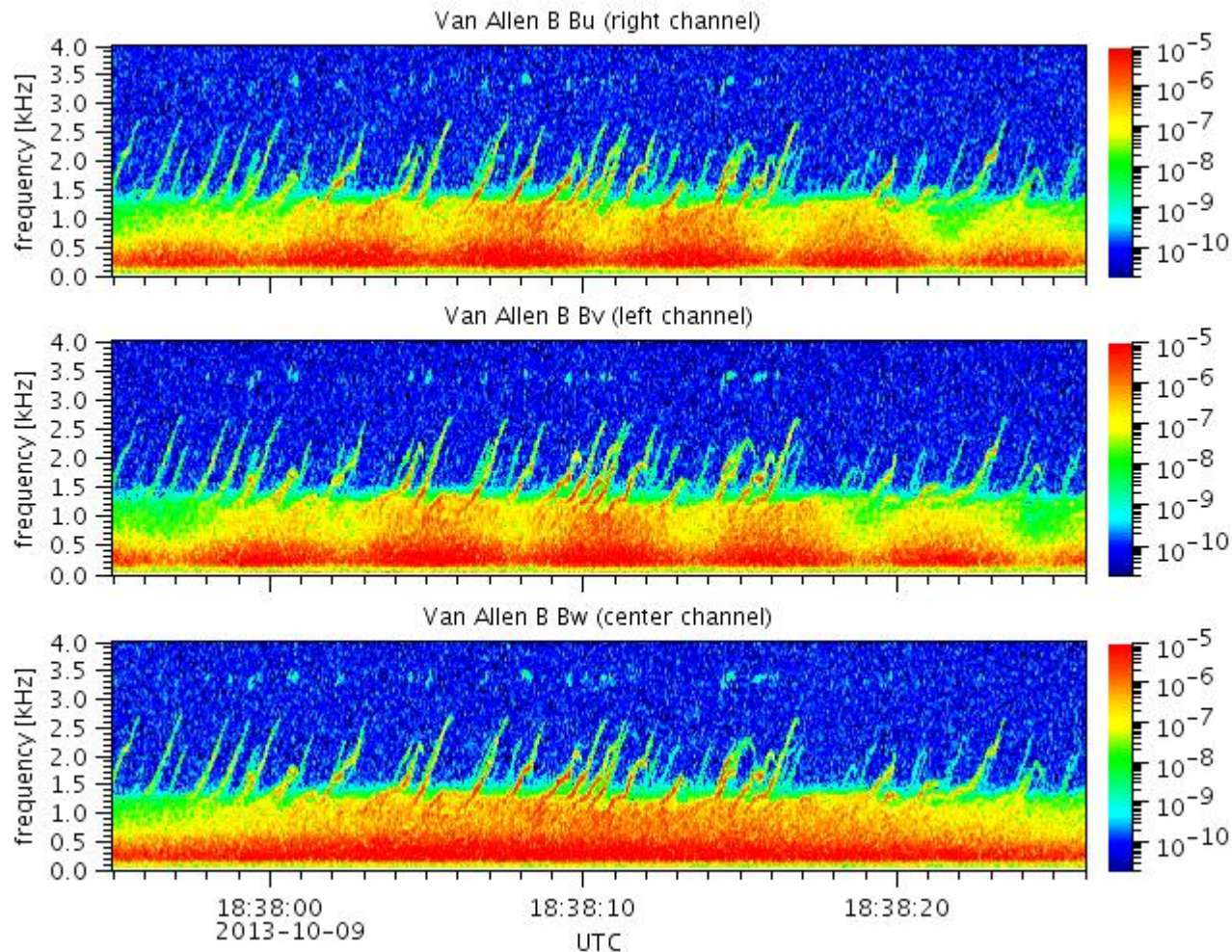
Chorus zaznamenaný družicemi Van Allen Probes

Chorus zaznamenaný družicemi Van Allen Probes

Chorus zaznamenaný družicemi Van Allen Probes

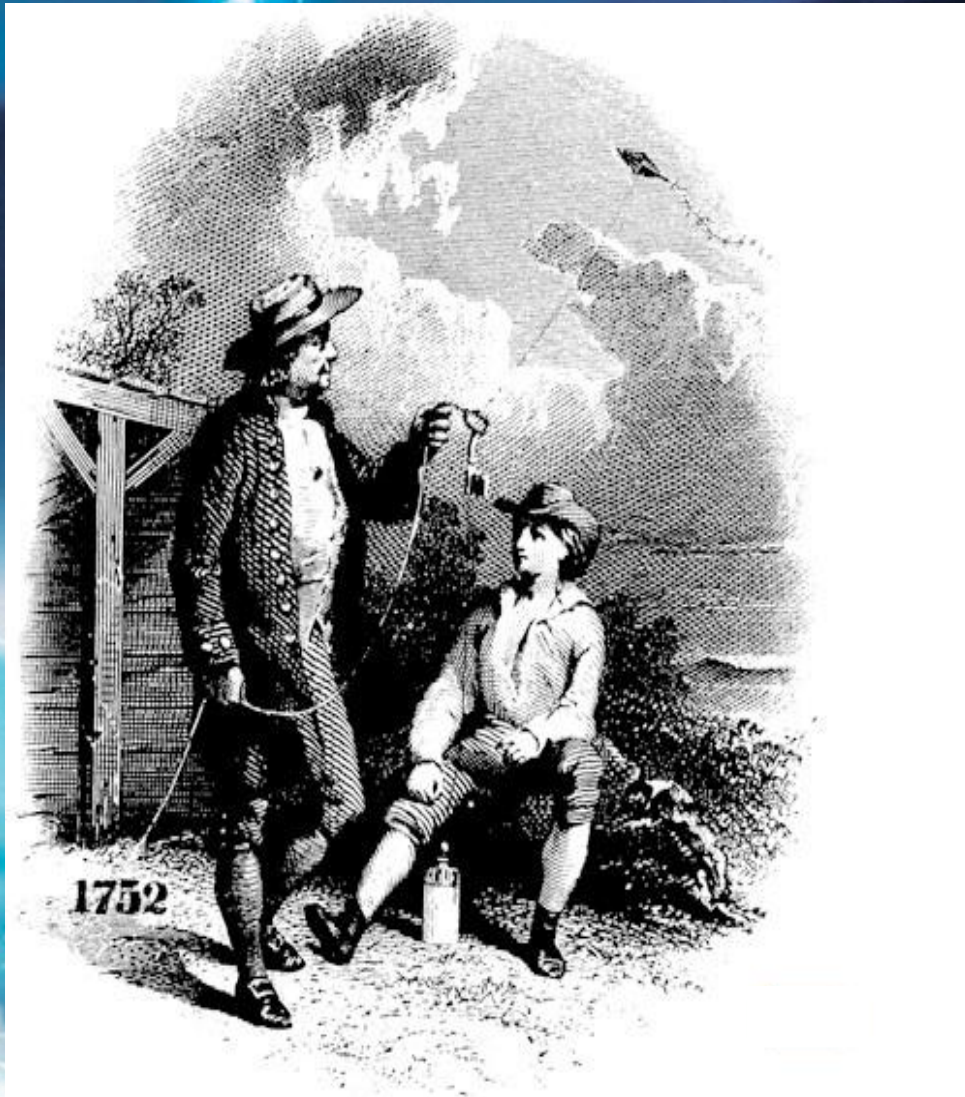
Benjamin Franklin (1706–1790)

***přírodovědec - samouk,
spisovatel, významný
americký politik***

***vyučil se tiskařem, založil první
veřejnou knihovnu v Americe***

***studium „záhadných“
elektrických jevů (1747-1755)***

***červen 1752 – pokus s
papírovým drakem s kovovým
hrotem , konopným provazem
a klíčem***

**Prokop Diviš
(1698–1765)**

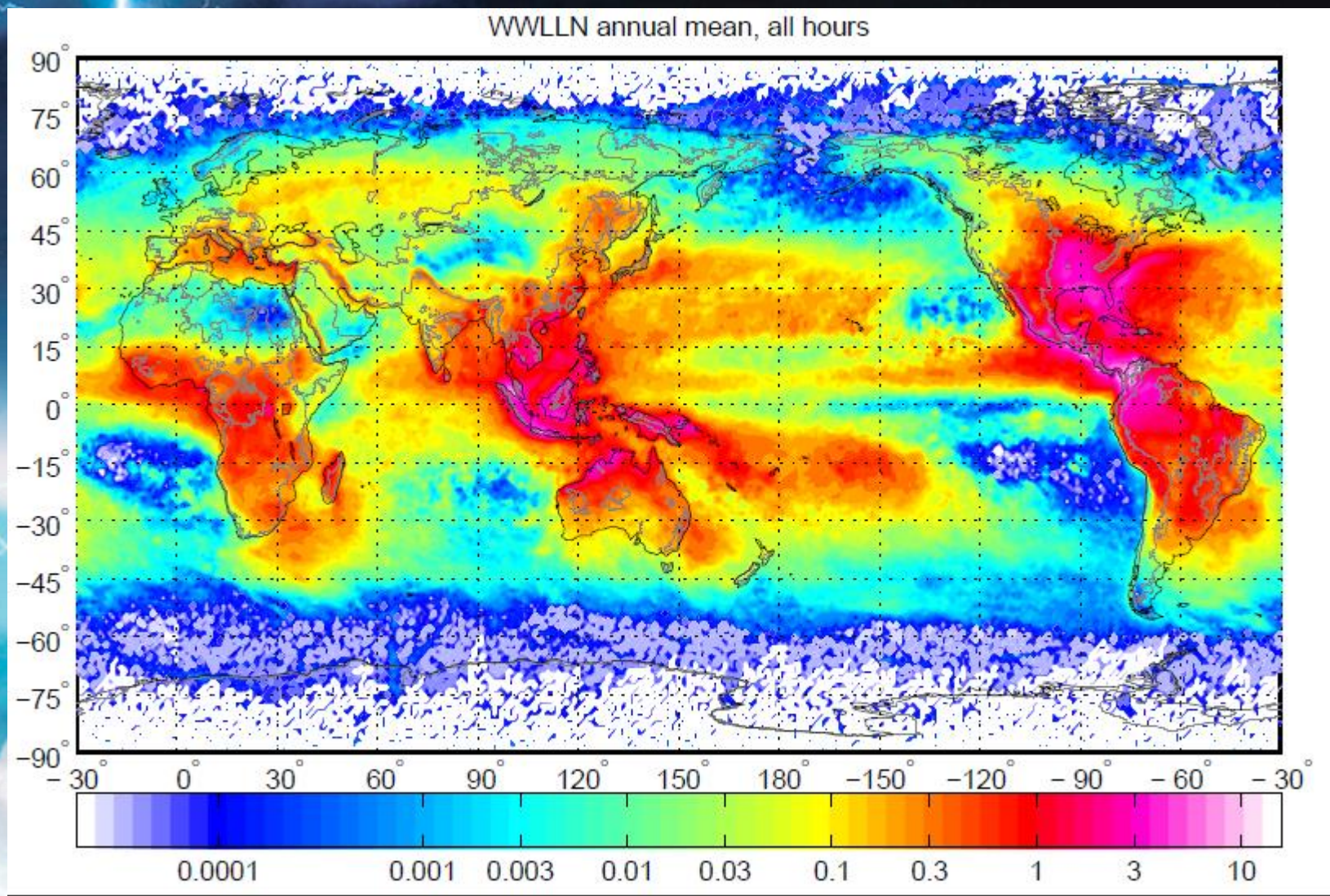

Helvíkovice u Žamberka

**1754 sestrojil hromosvod;
B. Franklin až v roce 1760,
(teor. 1753)**

katolický kněz, přírodovědec, hudebník a vynálezce.

Rozložení blesků na Zemi – rok 2012

Počet blesků /km² rok

wwlln.net

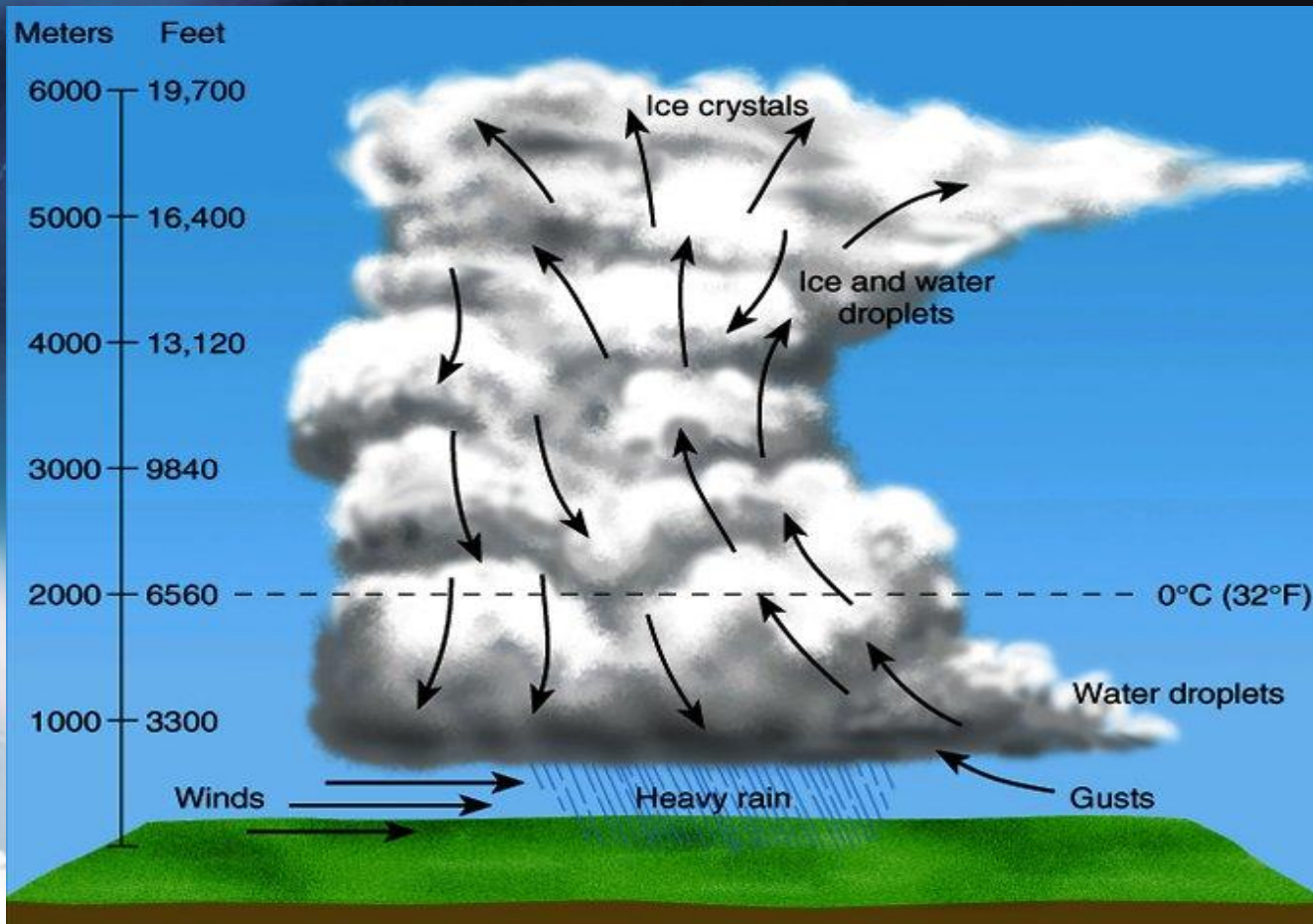
Bouřkový mrak - cumulonimbus

vlhko a teplo, výrazné vertikální proudění

Složení bouřkového mraku

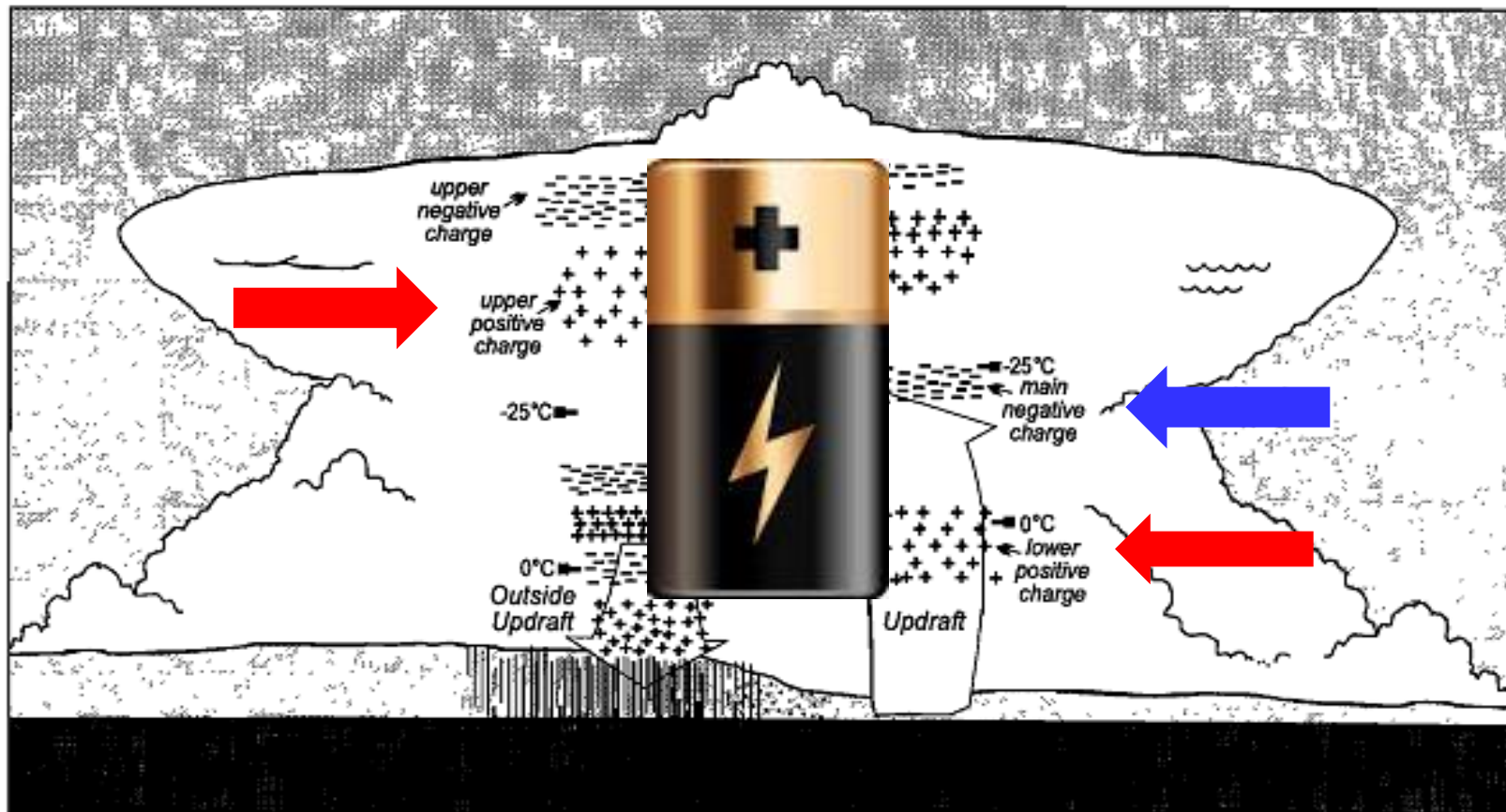
*vodní kapky,
sněhové
vločky,
sněhové krupky
(2-5 mm),
ledové krupky
(2-5 mm),
kroupy > 5 mm*

➤ *neinduktivní předávání náboje třením, vzájemná rychlost ~ 5 m/s*

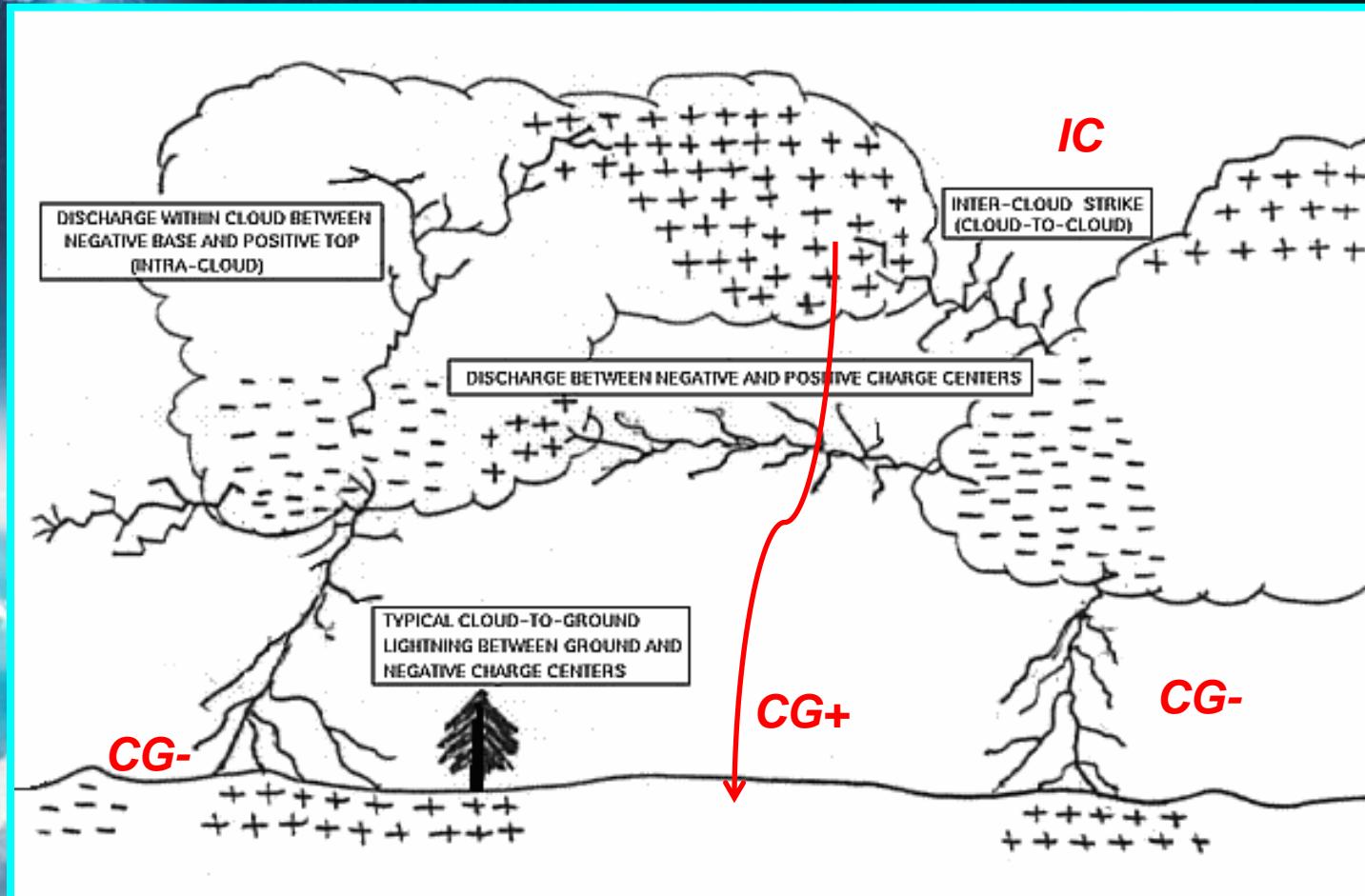
➤ *gravitační teorie pro nejobvyklejší rozložení náboje - těžší kroupy se nabíjí záporně a lehčí vločky kladně*

Rozložení náboje v bouřkovém mraku

převzato z Stolzenburg et al., 1998

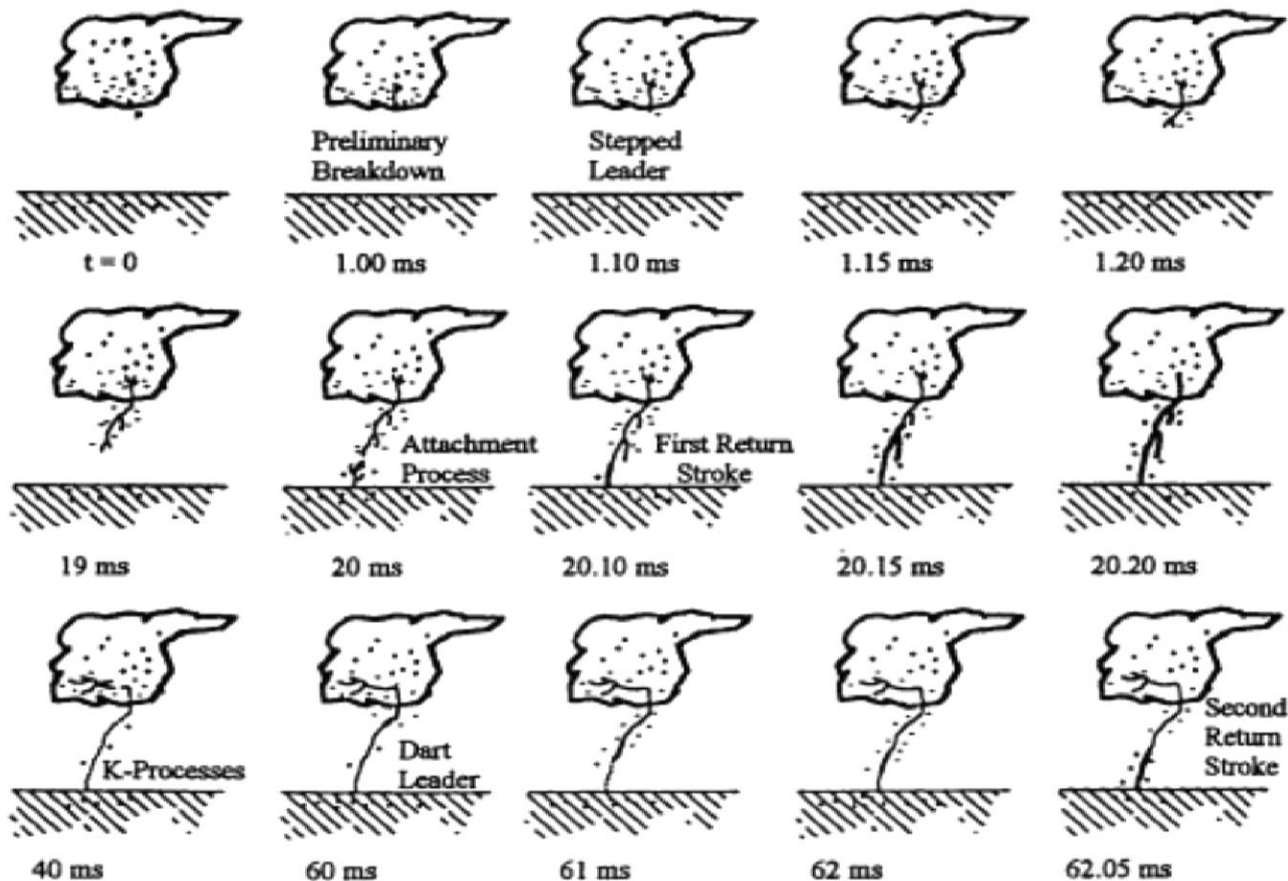
Typy blesků

více než 90% bleskových výbojů je typu CG-, transport záporného náboje z mraku na zem

Vývoj bleskového výboje CG-

vůdčí
blesk
krok typ.
50m,
50 μ s
10⁵m/s

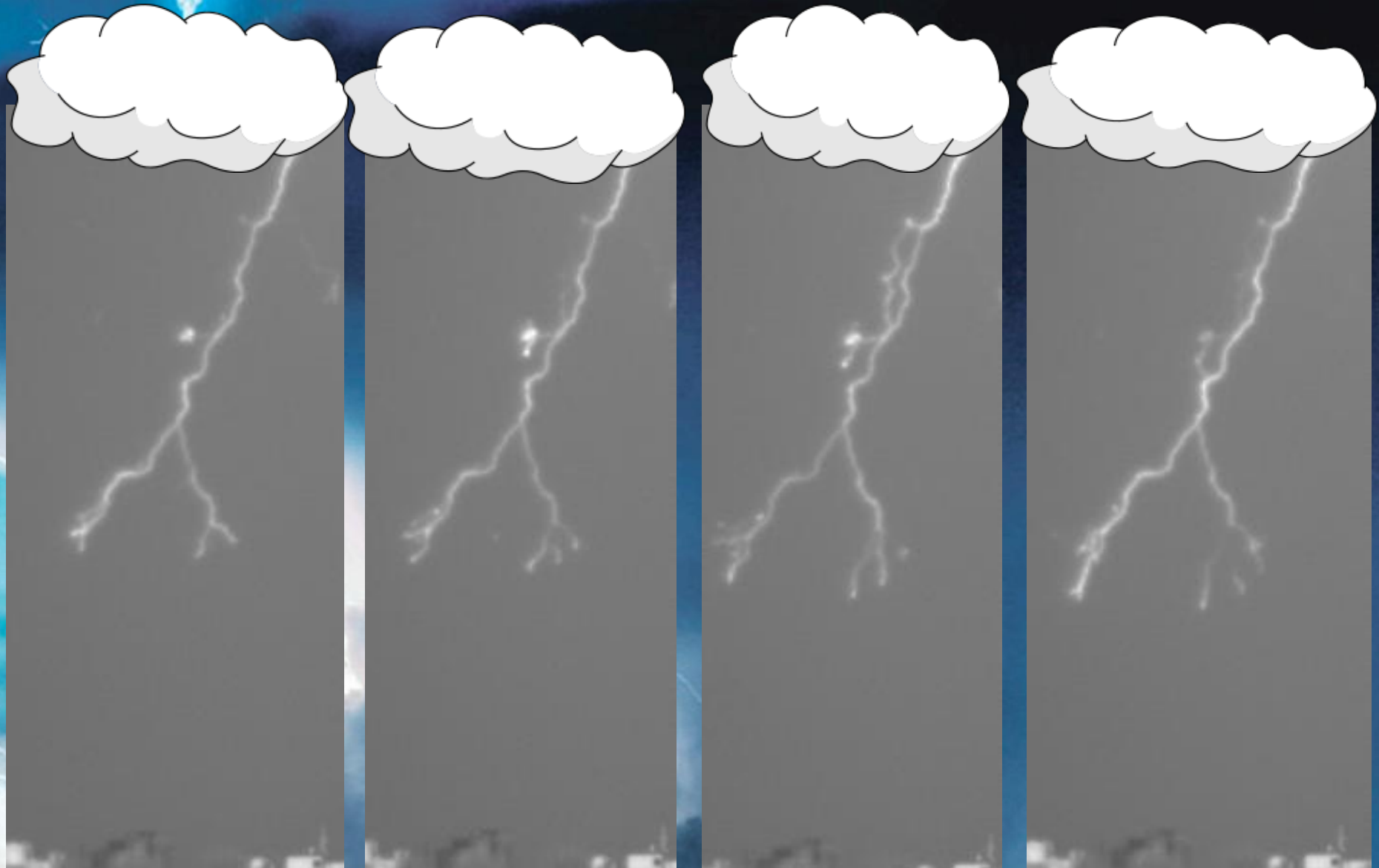
Zpětný
úder
10⁷– 10⁸
m/s

převzato z Rakov and Uman, 2003

Bleskový výboj CG-

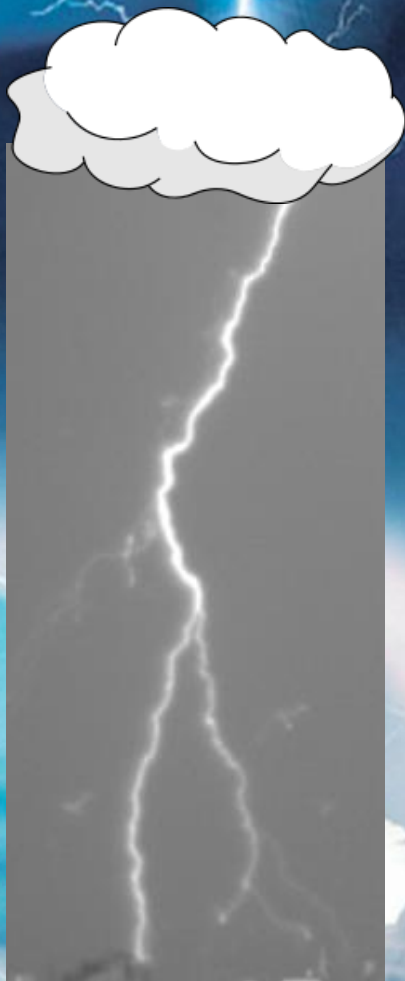

Vývoj vůdčícího blesku

~6500 snímků/s, snímky jsou vzdálené 153.84 μ s

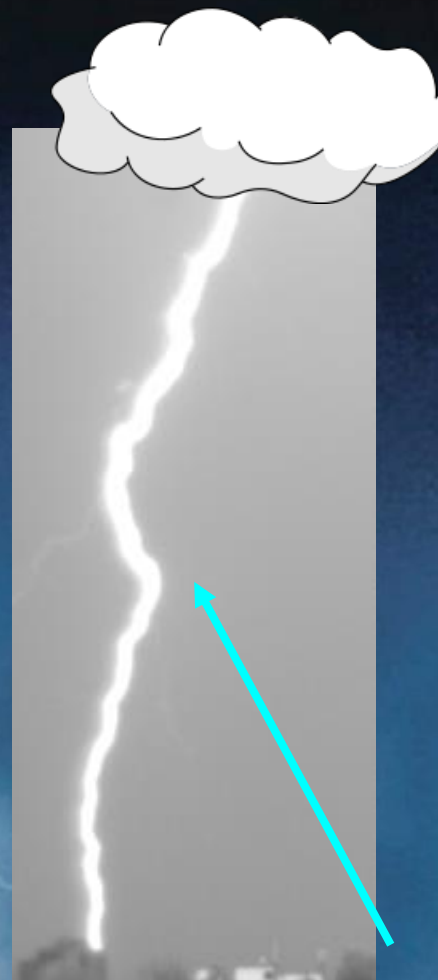
Vývoj blesku - pokračování

za $\sim 3 \text{ ms}$

za $150 \mu\text{s}$

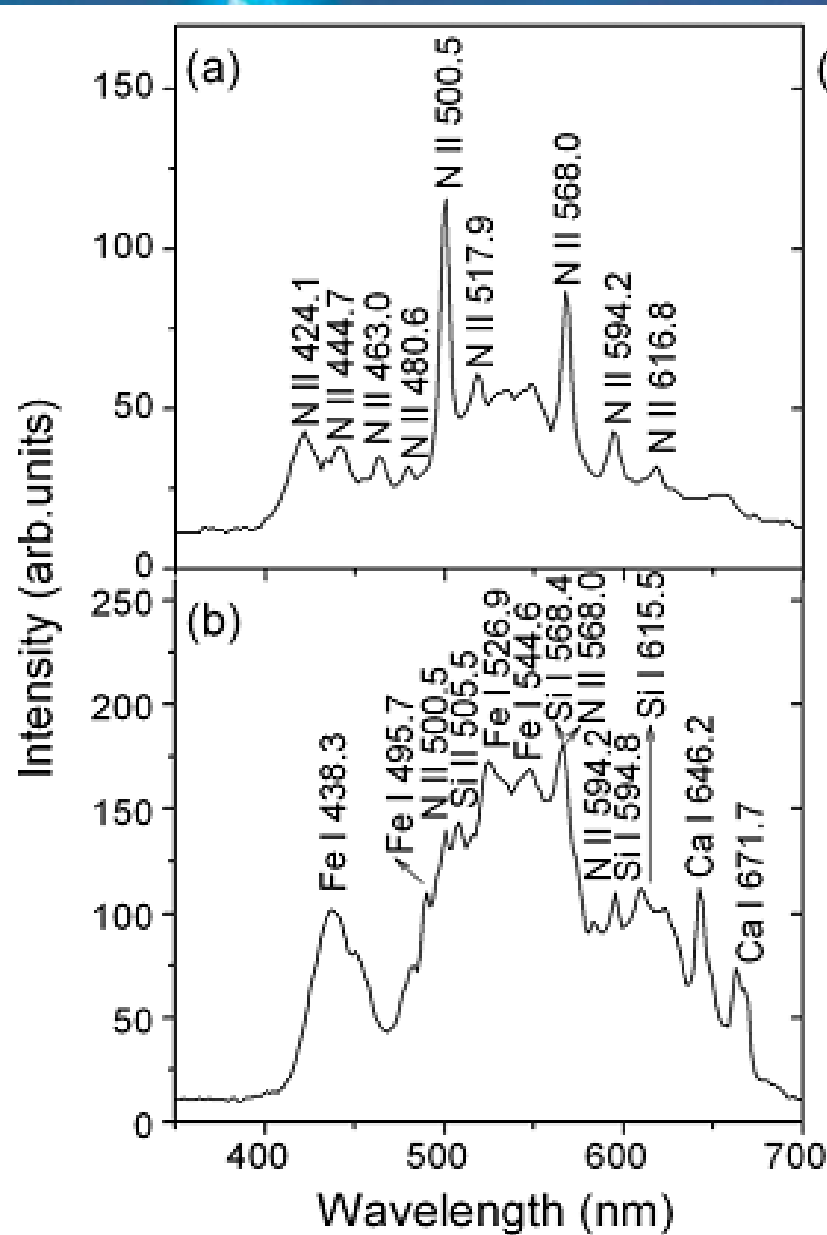

za $600 \mu\text{s}$

- proud - desítky kA
- tlak - 10 atm
- průměr kanálu – jednotky cm

tzv.
continuing
current

Fyzikální záhada: kulový blesk

životnosti 10-20s

/s

40% pomalu se syčením, 10% se

tá, ale i o

← **obyčejný blesk**

kulového blesku se nemůže jednat o

← **kulový blesk**

pořit kulič

otnosti 8s)

Physical review Letters (2014)

náhodný záznam spektra kulového blesku (Čína, 2012)

hypotéza: kulový blesk vzniká po úderu klasického blesku do země